

О. Б. ПЕТРЕНКО

**ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА
НАВЧАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

О. Б. Петренко

**ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА
НАВЧАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Методичні рекомендації для самостійної роботи
здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
спеціальності 013 «Початкова освіта»
за змішаною формою навчання

Миколаїв
Видавець Румянцева Г. В.
2024

УДК 373.3.016:316:613(072)

ББК 74.262.87-243я73

П 30

РЕЦЕНЗЕНТИ:

ВДОВИЧЕНКО Р. П., кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. директора фахового коледжу МНУ імені В. О. Сухомлинського;

ДЯЧУК В. І., кандидат педагогічних наук, директор Миколаївської гімназії № 50 ім. Г. Л. Дівіної

Рекомендовано методичною радою

*Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(Протокол № 5 від 17.01.2024)*

Петренко О. Б.

П 30 Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі : методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів вищої освіти першого(бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» за змішаною формою навчання / автор-укладач О. Б. Петренко. – Миколаїв : видавець Румянцева Г. В., 2024. – 93 с.

ISBN 978-617-729-167-0

У посібнику представлені навчально-методичні матеріали для самостійної роботи здобувачів, практичні завдання, питання для самоперевірки з курсу «Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі». Посібник адресований здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 013 «Початкова освіта».

УДК 373.3.016:316:613(072)

ББК 74.262.87-243я73

ISBN 978-617-729-167-0

© Петренко О. Б., 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Зміст дисципліни «Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі».....	7
Теми практичних занять.....	10
Стислий виклад основної інформації з курсу.....	11
Загальна характеристика «Соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» Державного стандарту початкової освіти.....	11
Вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі (Додаток 8 до Державного стандарту).....	12
Змістові лінії здоров'язбережувальної та соціальної галузі. Нормативні документи.....	15
Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь в курсі «Я досліджую світ».....	17
Практична реалізація Концепції Нової української школи на уроках курсу «Я досліджую світ».....	27
Методика організації курсу «Я досліджую світ».....	41
Практичні завдання.....	78
Питання для самоперевірки знань здобувачами.....	82
Список рекомендованої літератури.....	85

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі» є обов'язковою і має теоретико-прикладний характер і сприяє формуванню у майбутніх вчителів початкової школи знань про здоров'я та реалізацію відповідно до цілей Державного стандарту початкової освіти щодо соціальної, здоров'язбережувальної галузі та формування в них вмінь і навичок, що сприятимуть досягненню учнями очікуваних результатів навчання, визначених означеною галуззю, змісту соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Програма вивчення ОК «Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі» передбачає ознайомлення майбутніх вчителів початкової школи з теоретико-методологічними і методичними основами організації соціальної та здоров'язбережувальної галузей у сучасній початковій школі. У процесі вивчення дисципліни здобувачі отримують знання про сучасні наукові концепції збереження здоров'я учнів та шляхи впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес початкової школи.

Вивчення навчальної дисципліни сприятиме професійній підготовці здобувачів вищої освіти до практичної діяльності в початковій школі, допоможе їм в плануванні та організації інтегрованого курсу «Я досліджую світ», з урахуванням ідей Нової української школи. Здобувачі вищої освіти повинні усвідомити взаємозалежність особистого та громадського здоров'я, оволодіти відповідними компетентностями, які необхідні педагогу при здійсненні професійної діяльності в закладах освіти для ефективної реалізації завдань щодо покращення здоров'я і якості життя громадян України в умовах викликів XXI століття.

Здобувачі вищої освіти ознайомлюються із сутністю і видами здоров'язбережувальних педагогічних технологій; основними

положеннями, що визначають зміст, організаційні форми та методи організації освітнього процесу відповідно до загальних цілей галузі.

Вивчення курсу дає змогу здобувачам вищої освіти оволодіти сучасними технологіями і оздоровчими техніками збереження та зміцнення здоров'я молодших школярів, сформувати у них готовність до створення психолого-педагогічних умов для формування здорового способу життя учнів та упровадження здоров'язбережувальних технологій в практику роботи початкової школи.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: сучасні технології формування соціальних та здоров'язбережувальних компетентностей та валеологічних понять, уявлень в початковій школі.

Метою викладання навчальної дисципліни є ознайомлення здобувачів з навчальними програмами НУШ, метою, завданнями, цілями Державного стандарту початкової освіти щодо реалізації соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі та формування в них відповідних компетентностей, які сприятимуть досягненню учнями очікуваних результатів, які визначені освітньою галуззю.

Завданням курсу є оволодіння здобувачами знаннями, що будуть сприяти:

- формуванню комплексу вмінь і навичок щодо застосування соціальних та здоров'язбережувальних практик в освітньому процесі початкової школи в контексті НУШ;

- умінню обирати основні положення, що визначають зміст, організаційні форми та методи освітнього процесу відповідно до загальних цілей соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі;

- розвитку вмінь моделювати систему діяльності учнів, що сприятиме формуванню в них соціальних та здоров'язбережувальної компетентності;

- вихованню в молодших школярів активної позиції щодо зміцнення і збереження власного здоров'я, виконання життєво необхідних рухових дій.

Навчальна дисципліна складається з 4-х кредитів.

У межах курсу передбачені як традиційні лекційні, практичні заняття, так і виконання дослідницьких проєктів, написання есе, підготовка презентацій результатів виконаних завдань, проведення тренінгів. По закінченні семестру здобувачі здають іспит.

У навчально-методичному посібнику представлені навчально-методичні матеріали для самостійної роботи здобувачів, практичні завдання, питання для самоперевірки з курсу «Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі».

Зміст дисципліни «Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі»

КРЕДИТ 1. ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Тема 1. Соціальні проблеми здоров'я: медико-біологічний аспект. 2 год.

Основні визначення здоров'я. Біологічна, соціальна та психологічна сутність здоров'я. Адаптація організму до зовнішніх чинників середовища. Показники здоров'я. Чинники, що впливають на здоров'я людини

Тема 2. Поняття про соціальне здоров'я особистості. 2 год.

Поняття соціального здоров'я. Фактори соціального здоров'я. Характеристика соціального здоров'я дитини. Роль сім'ї у соціалізації дитини. Особливості соціалізації дитини в початковій школі.

Всього за кредит – 4 год.

КРЕДИТ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖНОЇ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Тема 3. Загальна характеристика «Соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» Державного стандарту початкової освіти. 2 год.

Поняття та компетенції відповідно Державного стандарту початкової освіти. Основні положення, що визначають зміст, мету та завдання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі. Форми та методи навчального процесу відповідно до реалізації змісту та сутності соціальної та здоров'язбережувальної галузі та їх інтеграції.

Тема 4. Змістові лінії здоров'язбережувальної та соціальної галузі. Нормативні документи. 2 год.

Змістові лінії здоров'язбережувальної та соціальної галузі. Особисте здоров'я. Турбота про власне здоров'я і безпеку Поняття здорового способу

життя та його складових.. Значення підприємливості та етичної поведінки для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту

Всього за кредит – 4 год.

КРЕДИТ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА»

Тема 5. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті навчальної предмету «Я досліджую світ». 4 год.

Сучасні вимоги до уроку та його структура в 1-4 класах. Специфіка оцінювання навчальних досягнень учнів в 1-4 класах: критерії та рівні. Методика роботи із зошитами з друкованою основою. Дидактичні засоби навчання на уроках . Використання творчих пізнавальних завдань учнями. Зміст і методика позакласної та позашкільної роботи з валеології, основ безпеки життєдіяльності з молодшими школярами. Активізація пізнавальної діяльності учнів у процесі формування здорового способу життя. Організація самостійної роботи на уроках в початковій школі у практиці початкової школи.

Тема 6. Організації діяльності вчителя щодо освітнього процесу в початковій школі. 2 год.

Гігієнічні вимоги до організації освітнього процесу в початковій школі. Поняття про хвилинки здоров'я, спрямовані на зміцнення здоров'я. Їх характеристика. Характеристика ігор для використання в освітньому процесі початкової школи. Здоров'язбережувальні підходи до процесу навчання і виховання на групі подовженого дня. *Всього за кредит – 6 год.*

КРЕДИТ 4.СИСТЕМА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ НУШ

Тема 7. Здоров'язбережувальні педагогічні технології в початковій школі. 4 год.

Поняття «здоров'язбережувальні технології». Історія здоров'язбережувальних технологій. Аналіз класифікацій існуючих здоров'язбережувальних технологій (О. Ващенко). Класифікація педагогічних технологій. Гуманно-особистісна технологія Ш. Амонашвілі. Технологія школи «Екологія і діалектика» (Л. Тарасов). Технологія Вальдорфської педагогіки. Технологія вільної праці (С. Френе). Технологія саморозвитку (М. Монтесорі). Технологія адаптивної школи Є. Ямбург. Біологічно адекватна технологія навчання REAL – методика Н. Маслової.

Тема 8.Сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в школі. 2 год.

Поняття про зміст здоров'язбережувальної освіти у початковій школі та основні напрями її розвитку. Організаційно-педагогічні умови формування здоров'язбережувального середовища. Здоров'язбережувальні основи процесу навчання в початковій школі. Організація оздоровчої роботи у групі подовженого дня. Управління здоров'язбережувальним процесом у початковій школі.

Всього за кредит – 4 год.

Теми практичних занять

Назви кредитів і тем	Кількість годин
	п
1	4
КРЕДИТ 1. ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я	
Тема 1. Соціальні проблеми здоров'я: медико-біологічний аспект	4
Тема 2. Поняття про соціальне здоров'я особистості	4
Всього за кредит 1	8
КРЕДИТ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖНОЇ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	
Тема 3. Загальна характеристика «Соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» Державного стандарту початкової освіти	4
Тема 4. Змістові лінії здоров'язбережувальної та соціальної галузі. Нормативні документи.	6
Всього за кредит 2	10
КРЕДИТ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА»	
Тема 5. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті навчальної предмету «Я досліджую світ».	6
Тема 6. Організації діяльності вчителя щодо освітнього процесу в початковій школі.	4
Всього за кредит 3	10
КРЕДИТ 4. СИСТЕМА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ НУШ	
Тема 7. Здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі	6
Тема 8. Сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в школі.	6
Всього за кредит 4	12
Усього годин:	40

СТИСЛИЙ ВИКЛАД ОСНОВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ З КУРСУ

Загальна характеристика «Соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» Державного стандарту початкової освіти.

Державний стандарт початкової освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688) визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження у базовому навчальному плані початкової освіти та форму державної атестації [3].

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти визначено за такими освітніми галузями: мовно-літературна (українська мова та література, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовна освіта); математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізкультурна.

Метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, активної громадянської позиції, підприємливості, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку.

Здобувач освіти:

- дбає про особисте здоров'я і безпеку, реагує на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту;
- визначає альтернативи, прогнозує наслідки, ухвалює рішення з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб;
- робить аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналізує та оцінює наслідки і ризики;
- виявляє підприємливість та поводить етично для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту [18, с.129].

ВИМОГИ

**до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти
з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі
(Додаток 8 до Державного стандарту)**

Таблиця 1

Загальні результати навчання здобувачів	Обов'язкові результати навчання здобувачів	
	1-2 класи	3-4 класи
Турбота про особисте здоров'я і безпеку, реагування на діяльність, яка становить загрозу для власного життя, здоров'я, добробуту та інших осіб		
Діє відповідально	демонструє поведінку, яка запобігає або зменшує ризики для життя і здоров'я [2 СЗО 1.1]	демонструє різноманітні практики поведінки, які запобігають або зменшують ризики для життя і здоров'я [4 СЗО 1.1]
Відстоює інтереси власні та інших осіб	протидіє проявам тиску, неповаги та приниження щодо себе та інших осіб, звертається за допомогою до дорослих [2 СЗО 1.2]	протидіє проявам тиску, неповаги та приниження щодо себе та інших осіб, самостійно або за допомогою дорослих залежно від ризику [4 СЗО 1.2]
Надає допомогу	розрізняє, до кого і як звернутися за допомогою; описує приклади такої діяльності [2 СЗО 1.3]	визначає потребу в допомозі собі та іншим особам, оцінює можливості її надання [4 СЗО 1.3]
Поводиться етично	розпізнає здорову етичну поведінку (сумлінність, справедливість, чесність, відповідальність, відвагу, відданість) та наслідує її [2 СЗО 1.4]	поводиться етично, демонструючи сумлінність, справедливість, чесність, відповідальність тощо [4 СЗО 1.4]

Визначення альтернатив, прогнозування наслідків, ухвалення рішень з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб		
Розпізнає небезпечні ситуації	розпізнає та описує небезпеку вдома, у школі та навколишньому світі [2]	пояснює, що робити в небезпечних ситуаціях вдома, у школі та навколишньому світі [4]
Прогнозує наслідки	пояснює, що кожна дія (рішення) має наслідки [2 СЗО 2.2]	прогнозує можливі наслідки своїх дій (рішень) для себе та інших осіб [4 СЗО 2.2]
Ухвалює рішення	вирішує, як діяти у повсякденних ситуаціях без загрози для життя і здоров'я [2 СЗО 2.3]	вирішує, як діяти у повсякденних ситуаціях з користю для здоров'я, безпеки та добробуту [4 СЗО 2.3]
Поводиться безпечно	пояснює, від чого залежить безпека вдома, у школі та навколишньому світі [2 СЗО 2.4]	поводиться безпечно з огляду на себе та інших осіб вдома, у школі, на вулиці, у громадських місцях [4 СЗО 2.4]
Аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналіз і оцінка наслідків та ризиків		
Обмірковує альтернативи власних дій та рішень	визначає здорові та шкідливі звички [2 СЗО 3.1]	обмірковує альтернативні рішення щодо відповідності здоровим чи шкідливим звичкам [4 СЗО 3.1]
Приймає зміни у власному організмі	відзначає зміни у власному організмі і приймає їх [2 СЗО 3.2]	спостерігає за змінами у своєму тілі залежно від фізичного стану, настрою, виду діяльності, способу життя; пояснює та приймає їх [4 СЗО 3.2]
Аналізує вплив поведінки на здоров'я	визначає позитивний і негативний вплив на вибір здорової та безпечної поведінки [2 СЗО 3.3]	аналізує позитивний і негативний вплив на вибір здорової та безпечної поведінки [4 СЗО 3.3]

Здійснює вибір та отримує задоволення	розпізнає, що приносить задоволення та користь [2 СЗО 3.4]	обирає діяльність, яка приносить задоволення та користь [4 СЗО 3.4]
Підприємливість та етична поведінка для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту		
Вчиться вчитися без шкоди для здоров'я	упорядковує власне навчання відповідно до своїх потреб та рекомендованих умов [2 СЗО 4.1]	планує та організовує власне навчання, чергуючи його з відпочинком [4 СЗО 4.1]
Знаходить і перевіряє інформацію	розпізнає знаки, символи і попередження щодо ймовірної небезпеки [2 СЗО 4.2]	намагається критично оцінювати інформацію щодо товарів і послуг [4 СЗО 4.2]
Діє ефективно і самостійно	пояснює потреби свої та інших осіб; визначає, від кого та від чого залежить задоволення потреб [2 СЗО 4.3]	розрізняє необхідні та надмірні потреби свої та інших осіб; визначає короткострокові цілі та планує конкретні дії щодо задоволення власних потреб [4 СЗО 4.3]
Спілкується конструктивно	уважно слухає, запитує про потреби інших осіб та висловлюється так, щоб не образити інших осіб [2 СЗО 4.4]	сприймає критичну інформацію щодо себе та етично реагує на неї [4 СЗО 4.4]
Виявляє культуру споживання	визнає важливість помірності у споживанні послуг та продукції [2 СЗО 4.5]	намагається ощадно використовувати ресурси [4 СЗО 4.5]
Планує майбутнє	пояснює важливість навчання у школі для свого життя та добробуту; планує свій день (навчальний та вихідний) [2 СЗО 4.6]	уявляє свою мету і розповідає про те, як її досягти; пояснює, як від ставлення до навчання залежить власний успіх і добробут [4 СЗО 4.6]

Співпрацює для досягнення результату діяльності	виконує різні ролі в групі, пояснює, у чому цінність спільної роботи [2 СЗО 4.7]	погоджується на ту роль, яку здатний виконати найкраще; разом з іншими особами визначає мету спільної роботи, намагається досягти її [4 СЗО 4.7]
---	--	--

[18, с. 149-150.].

ЗМІСТОВІ ЛІНІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ. НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ

Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь реалізується в початковій школі через обов'язковий інтегрований курс «Я досліджую світ».

Метою інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є формування в учнів цілісної картини світу в процесі опанування соціального досвіду. Він охоплює систему знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності, способи дослідницької діяльності. Інтегрований курс має сприяти розвитку наукової і технологічної грамотності учнів на основі набуття конкретного досвіду вирішення проблем.

У програмі курсу «Я досліджую світ» зміст соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі структуровано за трьома змістовими лініями: «Безпека», «Здоров'я», «Добробут».

Змістова лінія **«Безпека»** передбачає розвиток умінь безпечної поведінки вдома, школі та у природному й техногенному середовищі, прогнозування наслідків небезпечних дій, визначення впливів на вибір безпечної поведінки, дотримання правил (дорожнього руху, використання побутової техніки і побутової хімії тощо) та відповідального ставлення до особистої безпеки й безпеки інших.

Змістова лінія «Здоров'я» спрямована на формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності і поведінки через набуття навичок здорового способу життя, розвиток позитивної самооцінки, критичного мислення, умінь ухвалювати зважені рішення, відповідально ставитися до власного здоров'я та здоров'я тих, хто поряд, і протидіяти негативним соціальним чинникам.

Змістова лінія «Добробут» забезпечує розвиток етичної поведінки в соціумі, вміння вчитися і формування позитивного ставлення до навчання, усвідомлення важливості здорового способу життя для добробуту, розвиток підприємливості і споживчої культури для оптимального використання ресурсів та забезпечення добробуту, орієнтацію учнів на відповідальне ставлення до безпеки та здоров'я як до найважливіших життєвих цінностей. Навчальний матеріал змістових ліній реалізується наскрізно в кожній темі через взаємоінтеграцію і взаємодоповнення.

Нормативні документи, програми, посилання на навчально-методичне забезпечення для упровадження НУШ розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти: <https://imzo.gov.ua/osvita/nush>.

СОЦІАЛЬНА ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ В КУРСІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Пояснювальна записка

Зазначені освітні галузі можуть реалізовуватись окремими предметами або в інтегрованому курсі за різними видами інтеграції (тематична, процесуальна, міжгалузєва; в межах однієї галузі; на інтегрованих уроках, під час тематичних днів, в процесі проєктної діяльності) за активного використання міжпредметних зв'язків, організації різних форм взаємодії учнів. Для розв'язання учнями практичних завдань у життєвих ситуаціях залучаються навчальні результати з інших освітніх галузей.

Метою навчальної програми «Я досліджую світ» є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- ◆ формування дослідницьких умінь, опанування доступних способів пізнання себе, предметів і явищ природи і суспільного життя (спостереження, обстеження, дослід, практична робота, вимірювання, систематизація, класифікація, встановлення логічної та часової послідовності подій, критична оцінка побаченого (почутого), встановлення зв'язків і залежностей в природі і суспільстві, між станом довкілля і діяльністю людини, впливу поведінки на здоров'я та безпеку, залежності результату від докладених зусиль, аналіз наслідків ризикованої поведінки);

- ◆ виховання активної позиції щодо громадянської і соціально-культурної належності себе і своєї родини до України, інтересу до пізнання історії та природи свого краю і країни; пошани до символів держави,

ініціативної поведінки у громадських акціях, у відзначенні пам'ятних дат і подій;

◆ розвиток толерантності у соціальній комунікації, ціннісного ставлення до природи та її пізнання, до приватного життя інших людей, усвідомлення правової відповідальності у ситуаціях застосування норм і правил життя в суспільстві, інші соціальні навички щодо взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;

◆ створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості.

Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих вище галузей в їх інтегрований суті, а саме:

«**Людина**» (пізнання себе, своїх можливостей; здорова і безпечна поведінка);

«**Людина серед людей**» (стандарти поведінки в сім'ї, в суспільстві; моральні норми; навички співжиття і співпраці);

«**Людина в суспільстві**» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення);

«**Людина і світ**» (толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв);

«**Людина і природа**» (пізнання природи; взаємозв'язок об'єктів і явищ природи; рукотворний світ людини; відповідальна діяльність людини у природі; роль природничих знань і технологій у житті людини; залежність між діяльністю людини і станом довкілля).

Типова навчальна програма дає змогу вчителю самостійно обирати й формувати інтегрований та автономний спосіб подання змісту із освітніх галузей Стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів (рівень навченості, актуальні стани потреб, мотивів, цілей, сенсорного та емоційно-вольового

розвитку). Особливого значення у дидактико-методичній організації навчання надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях. Обмеженість відповідного досвіду учнів потребує постійного залучення й аналізу їхніх вражень, чуттєвої опори на результати дослідження об'єктів і явищ навколишнього світу.

Педагогічна стратегія, яка опиралась на наслідувальні механізми у розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, і передбачала пріоритетне використання зразків, алгоритмів, поетапного контролю й корекції, збагачується полісенсорним підходом, що зумовлює дослідницьку поведінку учнів, сприйняття ними властивостей і якостей предметів і явищ природного і соціального оточення, спрямовуються у сферу пошукової діяльності.

На основі Типової програми вчитель може створювати різні варіанти інтегрованої програми за таким алгоритмом:

- ◆ визначення цілей навчання;
- ◆ створення картки понять з інших предметів (асоціативної павутинки, курсів, галузей, які допоможуть досягти цілей);
- ◆ структурування програми за темами;
- ◆ вибір діяльності учнів, яка забезпечить інтегроване навчання;
- ◆ розроблення показників досягнення очікуваних результатів.

Можливі засоби інтеграції в процесі реалізації програми «Я досліджую світ» передбачають включення учнів в практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, як-от:

- ◆ дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне — відмінне, до якого цілого воно належить);
- ◆ дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?);

◆ дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно — наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?), догадка, висновок-узагальнення).

Таблиця 2

1 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Людина	
<p>усвідомлює людину як частину природи і суспільства, її відмінності від інших живих істот;</p> <p>розповідає про себе, називає адресу проживання; складає словесний портрет «Який (яка) Я», «Чим відрізняюсь від інших», «Що я вмію», «Чого хочу навчитись»; володіє найпростішими гігієнічними навичками, навичками самообслуговування;</p> <p>описує можливі ризики для життя і здоров'я вдома, у школі, на вулиці; розуміє переваги акуратності, доброзичливості, чесності;</p> <p>досліджує свій організм</p>	<p>Людина – частина природи і суспільства. Пізнання себе, своїх можливостей; місце проживання, безпечна поведінка вдома і на вулиці.</p> <p>Органи чуття. Турбота про органи тіла, гігієнічні навички.</p> <p>Спостереження в довкіллі.</p> <p>Організація досліджень.</p>
Людина серед людей	
<p>цікавиться минулим своєї сім'ї;</p> <p>розрізняє минуле, сучасне, майбутнє (було — є — буде); знає склад сім'ї, імена членів</p>	<p>Сім'я, школа.</p> <p>Поведінка в сім'ї, школі, громадських місцях. Моральні</p>

<p>сім'ї, де працюють батьки, хто вони за професією; знає, хто працює в школі; має уявлення про свої обов'язки як школяра, правила поведінки на уроці, на перерві; доречно вживає слова етикету (вітання, прохання, прощання, звертання, подяки, вибачення); доброзичливо спілкується з іншими в спільній діяльності; розрізняє вчинки, дає їм оцінку з погляду моральності; має уявлення про необхідність доброзичливого і уважного ставлення до старших; використовує правила культурної поведінки в громадських місцях, що ґрунтуються на врахуванні інтересів інших</p>	<p>норми. Навички співжиття і співпраці Стандарти поведінки в суспільстві. Поведінка в громадських місцях (транспорті, на вулиці, в храмі, в театрі, в бібліотеці). Моральні якості (доброзичливість, правдомовність, щирість, подільчивість). Спостереження в довкіллі. Організація досліджень. Розв'язання ситуацій морального вибору.</p>
<p>Людина в суспільстві</p>	
<p>знає назву країни, її столицю; має уявлення про зміст символів держави (прапор, герб, гімн, українська мова), історичні пам'ятки свого краю; виявляє зв'язки між людьми в суспільстві (хто про кого дбає,</p>	<p>Громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання історії свого краю, символів держави. Спостереження в довкіллі. Організація досліджень.</p>
<p>Очікувані результати навчання здобувачів освіти</p>	<p>Зміст навчання</p>
<p>значення праці людей для добробуту країни; орієнтується у найближчому просторі; долучається до корисних справ громади</p>	

Людина і світ	
<p>має уявлення про різноманітність людей у світі, називає деякі країни; усвідомлює необхідність доброзичливого ставлення до інших країн та народів, цікавиться відповідною інформацією; наводить приклади виробів, які допомагають людині в побуті, приклади винаходів людства</p>	<p>Толерантне ставлення до різноманітності культур, звичаїв народів, які проживають в Україні та за її межами.</p> <p>Досліди, спостереження в природі. Рукотворні тіла, матеріали та їх властивості.</p> <p>Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини.</p>
Людина і природа	
<p>розпізнає тіла неживої і живої природи, рукотворні об'єкти; розуміє значення сонячного світла і тепла на Землі; має уявлення про повітря, воду, ґрунт, їх властивості, про різноманітність живих організмів,</p> <p>розповідає про добові та сезонні зміни в природі, усвідомлює причини їх повторюваності; групує об'єкти природи за однією ознакою; встановлює найпростіші взаємозв'язки в живій і неживій природі, між живими організмами і навколишнім середовищем, між природними умовами та господарською діяльністю людей;</p> <p>розуміє цінність природи для життя людей, залежність якості життя людей від стану</p>	<p>Що належить до природи.</p> <p>Жива і нежива природа.</p> <p>Сонце і його вплив на живу і неживу природу.</p> <p>Спостереження за рослинами, тваринами, явищами природи та діяльністю людей у різні пори року.</p> <p>Дослідження властивостей тіл природи. Рукотворні тіла, матеріали та їх властивості.</p> <p>Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини.</p> <p>Охорона і збереження природи.</p>

<p>навколишнього середовища; обирає у найближчому оточенні те, що цікаво дослідити; досліджує об'єкти природи, використовуючи доступне обладнання (лупу, термометр, компас, лінійку тощо); використовує різні джерела для пошуку інформації про довкілля;</p> <p>розпізнає рукотворні тіла у найближчому оточенні; називає матеріали (деревина, гума, папір, метал тощо), з яких виготовляють рукотворні тіла;</p> <p>дотримується правил поведінки в природі, та пояснює їх іншим;</p> <p>бере посильну участь в природоохоронній діяльності</p>	
---	--

2 клас

<p align="center">Очікувані результати навчання здобувачів освіти</p>	<p align="center">Зміст навчання</p>
<p align="center">Людина</p>	
<p>розповідає про себе та інших, висловлює свої вподобання; описує себе, свій характер, захоплення, що відрізняють від інших;</p> <p>розпізнає та описує небезпеку вдома або в школі; ухвалює рішення щодо простих побутових ситуацій з користю для здоров'я і безпеки;</p> <p>пояснює, від чого залежить безпека на вулиці, вдома, у школі; визначає здорові та</p>	<p>Пізнання себе, своїх можливостей, здорова і безпечна поведінка.</p> <p>Частини тіла людини та їх функції. Турбота про здоров'я.</p> <p>Організація досліджень.</p>

<p>шкідливі звички, правила догляду за органами тіла; досліджує зміни, що відбуваються; досліджує позитивні і негативні впливи на вибір здорової та безпечної поведінки; досліджує зміни, що відбуваються з людиною</p>	
<p>Людина серед людей</p>	
<p>пояснює, що може робити в сім'ї, серед однолітків, в школі; дотримується правил поведінки, що засвідчують повагу до інших; доречно вживає слова чемності; надає допомогу, коли просять та звертаються по неї;</p>	<p>Стандарти поведінки в суспільстві. Моральні норми. Навички співжиття і співпраці.</p>
<p>висловлює оцінні судження щодо вчинку, події, явищ; добирає докази до своїх висновків;</p> <p>не порушує права інших дітей, виявляє і засуджує вчинки, які ображають або принижують інших; співпрацює в групах для досягнення спільних цілей</p>	
<p>Людина в суспільстві</p>	
<p>розпізнає державні символи України, шанобливо ставиться до них;</p> <p>розпитує і збирає інформацію про свій край і державу, історичні події, відомих осіб;</p> <p>розпитує старших про минуле, бере активну участь у спільних заходах державного значення;</p>	<p>Громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання свого краю, історії, і символів держави. Внесок українців у світові досягнення.</p>

<p>дотримується встановлених правил поведінки під час державних свят, класних, шкільних і громадських заходів</p>	<p>Славетні українці. Спостереження в докiллі. Організація досліджень.</p>
<p>Людина і світ</p>	
<p>має уявлення про різноманітність людей у світі, називає деякі країни; усвідомлює необхідність толерантного ставлення до інших країн і народів, цікавиться відповідною інформацією; виявляє інтерес до інформації про інші країни і народи; на конкретних прикладах доводить важливість взаємозв'язків і взаємодії між країнами; виявляє доброзичливе ставлення до людей інших національностей, до їхніх культур і звичаїв</p>	<p>Толерантне ставлення до різноманітності культур, звичаїв. Внесок українців у світові досягнення. Історичні події. Видатні історичні постаті. Розв'язання ситуацій морального вибору.</p>
<p>Людина і природа</p>	
<p>має уявлення про форму Землі, вплив Сонця на сезонні явища в природі, причини змін пір року; називає пори року та відповідні їм місяці, явища в живій та неживій природі у різні пори року, умови вирощування рослин; наводить приклади зв'язку людини і природи; розпізнає зміни в живій та неживій природі; органи рослин; тварин різних груп; розрізняє форми земної поверхні;</p>	<p>Повітря. Вода. Водойми рідного краю. Форми земної поверхні. Гірські породи. Грунт, його властивості і значення. Будова і різноманітність рослин. Умови вирощування рослин. Тварини дикі та свійські. Спостереження за тваринами. Земля та її форма. Обертання Землі. Рік. Місяць. Доба.</p>

<p>класифікує за певними ознаками рослини і тварин своєї місцевості, тіла неживої природи;</p> <p>визначає мету дослідження, обирає послідовність дій і обладнання для його виконання;</p> <p>виконує дослідницькі завдання: досліджує властивості повітря, води, ґрунту, гірські породи, рослини своєї місцевості; вимірює температуру повітря, води; спостерігає за тваринами, добовими і сезонними змінами у природі; визначає суттєві ознаки об'єктів неживої та живої природи на основі проведених досліджень;</p> <p>фіксує результати досліджень доступними способами і робить висновки;</p> <p>дізнається про природу, використовуючи різні джерела інформації;</p> <p>застосовує знання про природу в навчальних і життєвих ситуаціях;</p> <p>наводить приклади виробів, які допомагають людині у побуті; розповідає про використання матеріалів на основі їх властивостей; знаходить інформацію про найважливіші винаходи людства, використовуючи різноманітні джерела;</p> <p>робить висновок: природа потребує охорони; бере посильну участь в природоохоронній діяльності.</p>	<p>Вплив Сонця на сезонні явища в природі. Пори року та їх ознаки. Особливості життя рослин та тварин у різні пори року. Спостереження за добовими і сезонним змінами у природі. Охорона природи. Зв'язок людини і природи. Червона книга України. Рукотворні тіла та матеріали, їх властивості. Використання рукотворних матеріалів у побуті.</p> <p>Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини.</p>
---	---

[27; 26].

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Інтегрований курс «Я досліджую світ» створено в межах Всеукраїнського експерименту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової освіти» та з метою реалізації Концепції Нової української школи відповідно темам модельної навчальної програми.

У *першому та другому класах* упроваджено інтегрований предмет «Я досліджую світ». Типова освітня програма з цього предмета дає змогу вчителю самостійно обирати й формувати інтегрований та автономний спосіб подання змісту із освітніх Стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів (рівень навченості, актуальні стани потреб, мотивів, цілей, сенсорного та емоційно-вольового розвитку). Особливого значення в дидактико-методичній організації навчання надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях. Обмеженість відповідного досвіду учнів потребує постійного залучення й аналізу їхніх вражень, чуттєвої опори на результати дослідження об'єктів і явищ навколишнього світу.

Педагогічна стратегія, яка спиралась на наслідувальні механізми в розвитку пізнавальних процесів молодших школярів і передбачала пріоритетне використання зразків, алгоритмів, поетапного контролю й корекції, збагачується *мультисенсорним* підходом, що зумовлює дослідницьку поведінку учнів, сприйняття ними властивостей і якостей предметів, явищ природного та соціального оточення, спрямовуються у сферу пошукової діяльності.

Зміст програми «Я досліджую світ» дає змогу формувати різні **компетентності** учнів, тому що курс є інтегрованим. На уроках курсу «Я досліджую світ» під час використання різних типів робіт можна забезпечувати формування:

- ціннісних орієнтацій щодо цілісності й різноманітності природи, ефективної, безпечної і природоохоронної поведінки у довкіллі;

- наукового, критичного мислення для розв'язання проблем природничого характеру;

- творчого самовираження;

- активної громадянської позиції, підприємливості, здатності застосовувати моделі здорової поведінки, відстоювати інтереси особистого, сімейного і суспільного здоров'я;

- власної ідентичності та готовності до змін через вироблення поваги до інших, толерантного ставлення до культурного різноманіття і розбіжності суджень, набуття досвіду взаємодії та співпраці через обмірковування прийнятих у класі, школі і місцевій громаді соціальних норм;

- відповідальності за свої вчинки.

Можливі **засоби інтеграції** в процесі реалізації програми «Я досліджую світ» передбачають включення учнів в практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, як-от:

- дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне - відмінне, до якого цілого воно належить);

- дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?);

- дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно-наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?), здогадка, висновок-узагальнення.

Однак, інтегроване навчання за невмілого поєднання елементів навчальної програми в початковій школі може негативно позначитися на якості освіти. Зокрема, «радикальна» інтеграція – «усього з усім» (усіх галузей) може призвести до втрати вимог щодо функціональної грамотності учнів (читати, писати, проводити математичні операції). За цієї умови нерідко простежується надлишковість змісту навчання за рахунок залучення

інформації з різних галузей. Трапляється випадкове поєднання одиниць змісту без урахування програмових вимог кожної з предметних складових, що інтегруються. Мозаїчний, перелічувальний спосіб реалізації міжпредметного змісту на уроці (читали, писали, розв'язували задачу грались) без об'єднувальної мети і орієнтації на інтегрований результат теж знецінює ідею системного викладу змісту у взаємозв'язках компонентів. У процесі реалізації завдань інтегрованого курсу «Я досліджую світ» з метою уникнення проблем необхідно враховувати досвід інтегрованого навчання та розуміння того, що найвищим субмеханізмом інтеграції є інтеграція стратегій пізнання або універсальних дій.

Назва інтегрованого курсу зорієнтовує вчителя на організацію **дослідницької діяльності** першокласників. Для формування дослідницьких навичок важливо учнів ознайомити із способами пізнання довколишнього світу (спостереження, дослідження, опрацювання різних джерел інформації).

Тому, серед методів дослідження, з якими школярі ознайомлюються вже у 1-му класі, особливу значущість має **дослід**. Він є більш складною формою вивчення природи, оскільки передбачає визначення у штучних умовах особливостей об'єктів; створення спеціально підготовлених умов для їх проведення; формування вміння зіставляти явища і процеси, за якими спостерігають під час досліду, з тим, що відбувається у природних умовах, робити висновки і узагальнення. Але вже на перших етапах навчання першокласникам доцільно пропонувати спостереження за дослідом. Під час демонстраційних дослідів учитель показує, як треба працювати з об'єктами природи під час виконання досліду, вказує, як і для чого слід проводити спостереження, на що варто звернути особливу увагу, як фіксувати результати, послідовність етапів проведення дослідів, як робити висновки. Таку роботу необхідно починати із ознайомлення з інструкцією, у якій дається план дій і пропонується певний спосіб фіксації результатів. Важливою вимогою до демонстрації дослідів є підготовка необхідного обладнання, його встановлення, щоб кожен учень міг спостерігати за діями

вчителя. Доцільно створити безпечні умови проведення та спостереження за дослідами. Під час демонстрації дослідів варто використовувати запитання практичного характеру. Для повторення і закріплення набутих знань – ставити дітям запитання, відповіді на які потрібно довести дослідом.

Реалізація компетентнісного підходу вимагає організації опанування сутністю певних об'єктів, явищ, способів дій у безпосередній практичній діяльності. Пропоновані дитині види діяльності мають сприяти активізації допитливості, пробудження радості пізнання. До уроків необхідно добирати такі види завдань, які б сприяли усвідомленню дитиною цілісності природи, взаємозв'язків між її об'єктами та явищами. Важливо через систему завдань формувати відповідальне ставлення до природи зокрема, навколишнього світу в цілому. Щоб сформувати його на рівні внутрішнього прийняття, необхідно пропонувати дітям навчальні ситуації для самостійного прийняття/визначення рішень. Насамперед, це стосується правил поведінки серед природи, участі в доступній природоохоронній діяльності, починаючи з 1-го класу (догляд за рослинами й тваринами, виготовлення годівничок для птахів, збирання природного матеріалу для гербарію, виготовлення поробок та ін.). Екскурсії, уроки на свіжому повітрі, окрім дидактичної мети, реалізують завдання соціокультурного розвитку дитини, формування в неї емоційного інтелекту. Такі заняття можна урізноманітнити іграми-змаганнями, конкурсами тощо. У разі проведення нестандартних форм організації навчального процесу (уроків-екскурсій, уроків-імпровізацій, уроків-ігор, уроків-театралізацій тощо) у класному журналі доцільно вказувати форму проведення уроків.

Практичне спрямування уроків інтегрованого курсу передбачає відпрацювання учнями конкретних **здоров'язберезувальних навичок і умінь**, належних **поведінкових дій**, їх мотивацію на здоровий і безпечний спосіб життя, розв'язання конкретних навчальних і життєвих ситуацій.

Види діяльностей, спрямованих на формування ціннісного ставлення до життя і здоров'я власного та інших людей, реалізують в інтегрованому курсі завдання **освітньої галузі «Соціальна і здоров'язберезувальна»**. У

структурі уроків інтегрованого курсу потрібно передбачити навчально-пізнавальну та оздоровчо-рухову діяльність учнів.

Практичну зорієнтованість інтегрованого курсу забезпечує виконання завдань освітньої галузі «Технологічна». Інноваційність її завдань полягає в посиленні творчого компоненту завдань предметно-перетворювальної діяльності, навчанні плануванню дій у процесі виготовлення виробу, формуванні навичок сталого розвитку процесі роботи. Основне спрямування **предметно-перетворювальної діяльності** в 1-х класах передбачає розширення сенсорного досвіду дітей, розвиток моторики рук, координації Рухів, формування пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення та ін.), формування початкових прийомів роботи з ручними інструментами тощо.

У межах інтегрованого уроку вивчається матеріал з різних навчальних предметів, підпорядкований одній темі. Ці уроки розробляються вчителями на міжпредметній основі з урахуванням дидактичної доцільності. Їхня змістова і структурна цілісність забезпечується добором об'єкта вивчення. Головною метою інтегрованих уроків має бути не виклад максимального обсягу інформації, а формування цілісної картини світу і підвищення пізнавального інтересу учнів.

Програма враховує, що вчитель має право на вільний вибір форм організації навчально-виховного процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту освіти. Водночас учителю забезпечується право самостійно переносити теми уроків відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Програма курсу «Я досліджую світ» орієнтована на **проблемне навчання**, за якого засвоєння знань відбувається через потребу дитини розв'язати конкретну життєву або змодельовану й наближену до життя проблему.

Конкретним результатом вивчення курсу «Я досліджую світ» має бути розвиток таких **наскрізних умінь**:

– **розв’язую проблеми** (запитую про те, що мене цікавить і хвилює, обираю суттєву для розв’язання проблеми інформацію, пропоную власне розв’язання проблеми або обираю одне із запропонованих, одержую задоволення від пошуку шляхів розв’язання проблеми, не боюся помилятися);

– **критично мислю** (визначаю співвідношення частин і цілого, знаходжу спільні й відмінні ознаки, замислююся, чи все, про що я дізнаюся, правдиве, висловлюю свою думку на основі власного досвіду);

– **творчо мислю (креативність)** (визначаю незвичне довкола себе, придумую нове застосування звичним речам, намагаюся виконувати роботу новим незвичним способом, вивчаю нові слова);

– **співпрацюю** (пояснюю, чому важливо працювати в команді, разом з іншими встановлюю для групи послідовність виконання дій, виконую різні ролі в групі);

– **ефективно спілкуюся** (висловлюю свої думки, даю змогу повитися іншим, уважно слухаю співрозмовника, ставлю питання за змістом розмови, пояснюю, що відчуваю, розрізняю позитивні й негативні емоції, надаю допомогу тим, хто цього потребує, коли мені важко, прошу допомоги і висловлюю вдячність за неї, прошу вибачення, якщо когось образив / образила);

– **досліджую** (визначаю проблему, що мене цікавить, розпитую про неї, роблю припущення, розрізняю фантазію і реальність, спостерігаю, експериментую, виконую прості дослідження за підтримки дорослих, відстежую послідовність подій і явищ, фіксую те, що побачив / побачила, описую, що нового я дізнався / дізналася, намагаюся узагальнити виявлене словесно, через малюнок, схему);

– **організую свою діяльність** (з допомогою інших формулюю цілі власного навчання, працюю за наданим планом, дотримуючись відведеного часу на його виконання, переглядаю свою роботу після її закінчення, пояснюю, які завдання я виконав / виконала добре);

– **рефлексую** (після виконаної роботи розповідаю, про що дізнався / дізналася, що мені було складно і що зміг / змогла зробити вдало, пояснюю, що було для мене цікавого, нового і що мене здивувало);

– **читаю вдумливо** (обмірковую, про що читаю, виокремлюю головну думку прочитаного, виділяю частини тексту, вирізняю факти в тексті й пояснюю, що думаю про них, вирізняю фантазію і реальність, пояснюю, які тексти я люблю читати, порівнюю прочитане з життєвим досвідом, цікавлюся новими ідеями, висловленими в тексті, запитую про те, що мене цікавить).

Одним із головних документів у роботі вчителя є календарно-тематичний план, за допомогою якого фахівець планує свою роботу впродовж навчального року. Орієнтовний календарно-тематичний план з інтегрованого курсу, що пропонується, розроблено з урахуванням компетентнісного підходу, предметних і ключових компетентностей, діяльнісного підходу на інтегровано-предметній основі з переважанням ігрових методів. В орієнтовному календарно-тематичному плані також передбачено, що вчитель уточнює очікувані результати на кожен тиждень навчання з врахуванням послідовності розвитку конкретних умінь та окреслено теми, проблеми чи проекти цього тижня; передбачений корекційно-рефлексивний тиждень для подолання розбіжностей у навчальну досягненнях учнів; закладена можливість самостійного розподілі вчителем 20-відсоткового резерву часу.

Розгляд та опрацювання проблемних / дослідницьких проблем відбувається через орієнтовні види навчальної діяльності. Навпроти кожного виду діяльності подано, які очікувані результати можуть досягти учні, на чому має акцентувати увагу вчитель / вчителька під час реалізації цих завдань.

У таблицях запропоновано більше видів навчальної діяльності ніж передбачено інтегрованим курсом «Я досліджую світ».

Учитель на свій розсуд частину цих завдань може перенести в рамки окремих предметів відповідно до основного змісту завдання (математика,

навчання грамоти, мистецтво) або ж вилучити це завдання, змінити чи замінити його на більш відповідне. Більшість орієнтовних видів навчальної діяльності відображає синергетичний підхід до освітнього процесу, коли виконання завдань із різних галузей, їх взаємопроникнення та переплетення підсилюють ефекти навчання.

Інтегрований підхід, відображений у курсі «Я досліджую світ» через специфічні «синергетичні» завдання, що моделюють життєві ситуації, з якими стикаються діти. Стрижнями інтегрованого підходу є теми тижня та проблемні / дослідницькі запитання, які варто розглядати з урахуванням схеми:

- математика (3 год. на тиждень окремо +1 год. інтегрована в курс «Я досліджую світ»);
- українська мова (5 год. на тиждень окремо + 2 год. інтегровані в курс «Я досліджую світ»);
- іноземна мова, мистецтво, фізична культура – окремі предмети.

Педагог зможе поширювати розгляд теми тижня та проблемних запитань і на окремі предмети, якщо це дозволить зміст програми.

Більшість навчально-методичних матеріалів ґрунтується на конструюванні знань, а не на відтворенні, що демонструє партнерський підхід до освітнього процесу, задекларована Концепцією «Нова українська школа».

Модельна навчальна програма містить завдання для педагога які він ставить перед собою в рамках тижня, а також що мають знати і вміти учні (безвідносно до галузей) після розгляду проблемних запитань.

1 Тиждень. Я школяр

Орієнтовні дослідницькі / проблемні запитання:

- Навіщо мені ходити до школи? / Що я очікую від шкільного життя?
Хто я? Хто мої однокласники? Як мені безпечно дістатися до школи й повернутися додому? Що покласти у шкільний ранець?

Завдання першого тижня:

1. Створити умови для цікавого й радісного навчання.

2. Організувати знайомство учнів з однокласниками та вчителями.
3. Навчати активного слухання в умовах усного спілкування.
4. Навчати взаємодії в парах та групах.
5. Сприяти усвідомленню правил безпечної поведінки дорогою до навчального закладу та у школі.
6. Допомогати дітям ідентифікувати себе як учнів та мотивувати їх до навчання.

Очікувані результати першого тижня: На кінець тижня учні знатимуть:

- що означає бути учнем /ученицею; чому важливо вчитися;
- правила поведінки на уроці;
- правила безпечної поведінки дорогою до школи та додому;
- вмітимуть: -звертатися до однокласників і вчителя на ім'я;
- уважно слухати один одного в умовах безпосереднього спілкування;
- взаємодіяти в парах і групах для досягнення навчальних цілей;
- поводитися на уроці згідно з правилами; дотримуватися правил безпечної поведінки дорогою до школи та додому.

Загальні рекомендації до організації класу з навчанням на основі запитів.

Тут представлені різні моделі застосування загального підходу навчання на основі запитів. Учитель може створювати власні моделі уроків на основі загальної концепції відкритого навчання з урахуванням пізнавальних запитів учнів та цих моделей.

Модель 1. Підготовка до уроку. Визначаються: очікувані результати навчання; попередні знання учнів з теми; ситуацію чи проблему, з опису якої ви розпочнете урок, щоб мотивувати учнів та заохотити їх до розгляду навчального матеріалу; список запитань, за допомогою яких ви будете заохочувати учнів! до пошуку відповідей, якщо їм це потрібно; список необхідних ресурсів; способи оцінювання досягнення цілей навчання.

Можливим є використання чек-листа для перевірки готовності до заняття.

У процесі самостійного створення чек-листів увага на формулі 7 (плюс-мінус) - кількості рубрик.

«Магічне число сім, плюс-мінус два» (гаманець Міллера) – правило, сформульоване американським психологом Джорджем Міллером у 1956 році. Згідно з ним, кількість об'єктів, яку середньостатистична людина може тримати в робочій пам'яті, дорівнює $7 (\pm 2)$.

Орієнтовний чек-лист

1. Я визначив/визначила очікувані результати навчання.
2. Я проаналізував/ проаналізувала попередні знання учнів зі теми.
3. Я обміркував/обміркувала ситуацію чи проблему, з опису якої розпочну урок, щоб мотивувати учнів та заохотити до І розгляду навчального матеріалу.
4. Я склав/ склала список запитань, за допомогою якого стимулюватиму учнів шукати відповіді (за потреби).
5. Я склав/ склала список необхідних ресурсів.
6. Я визначив/визначила способи оцінювання досягнення цілей навчання.

Доцільно дотримуватися покрокових процедур, які залучають учнів до розгляду теми.

Наприклад, розгляд об'єкта починається з:

- 1.Описового аналізу:
  - Що це за об'єкт? Звідки ти знаєш? На що це схоже? Як ти його сприймаєш різними органами чуття? Які властивості об'єкта? Хто буде використовувати цей об'єкт?
2. Застосування попереднього знання:
  - Ви коли-небудь бачили один з них? Опишіть ситуацію. Ви коли-небудь використовували один з них?
3. Передбачення. Учні обговорюють це в групах.
  - Намалуйте або напишіть, як ви б його використали.

4. розроблення гіпотези та обговорення її в групах.

5. Дослідження інформації з різних джерел:

– Перегляньте відео, розгляньте зображення, знайдіть факти в текстах.

Обговоріть відео, зображення, моделі та об'єкт. Проведіть спостереження чи експеримент.

6. Обговорення отриманих даних в групах.

7. Вибір дій учнями: Оберіть варіанти різнорівневих завдань для груп чи спільну для всіх груп

- 1в.: учні будуть створювати власну модель об'єкта, що вивчається;

- 2в.: продовжувати шукати відповідь на проблемне запитання;

- 3в.: обговорювати варіанти рішень проблеми в класі.

Наприклад, тема про дослідження вмісту та вигляду портфеля учня в середині ХХ століття та сучасного. Очікуваний результат: учні вчать розуміти, що суспільство розвивається, аналізуючи та зіставляючи конкретні об'єкти, якими люди користувалися в різні історичні періоди, а люди створюють речі для комфортного життя. У різні часи потрібні різні речі, однак однакові речі в різний час мають різний вигляд:

- Порівняйте портфелі учня в середині минулого (ХХ) та сучасного століть, використовуючи Діаграму Венна.

- Напишіть список того, що буде в портфелі учня за 10-15 років.

- Дослідіть вміст портфелів. Напишіть призначення кожної речі, чим її можна замінити за необхідності.

- Складіть портфель для вчителя. Поясніть призначення кожної речі.

- Уявіть портфель учня майбутнього з іншого матеріалу. Намалюйте й опишіть його.

- Створіть власну незвичайну сумку замість портфеля, використовуючи перероблені «економні» матеріали. Знайдіть її переваги і недоліки.

- Намалюйте значки-поради для використання портфеля. Оберіть варіант дій: презентувати роботу усно для всіх, чи розмістити модель з описом розв'язання проблемного запитання на аркуші паперу.

«Роль вчителя в навчанні на основі запитів – володіти не лише Експертними знаннями з різних навчальних дисциплін, а й знати про те, як навчається кожний учень» -Beth Berghoff, Kathryn A. Egawa, Jerome C. Harste, Barry T. Hoonan.

Навчання на основі запитів можна організувати впродовж двох трьох уроків з курсу «Я досліджую світ»; двох-трьох уроків інтегруючи різні навчальні предмети; усіх уроків з курсу «Я досліджую світ» упродовж тижня, тематичного дня, тематичного тижня або обрати власний варіант.

Отож, перевагами навчання на основі запитів є те, що воно передбачає організацію процесу дослідження:

- вчителі ретельно планують навчання;
- наявність знань рівня підготовки учнів, змісту навчального матеріалу та ресурсів, які потрібно використати для дослідження;
- створення комфортних умов для дослідження.
- Саморефлексія учителя уможливує виникнення та запитань:
- Як я можу допомогти учням зрозуміти, що в них є запитання, що вони мають значення?
- Як мені підтримати учнівські запити, не контролюючи та не направляючи їх шляхом, найзрозумілішим для мене?
- Як я можу допомогти учням пов'язати їхні запити з проблемами глибокого особистісного та соціального значення?
- Як я можу допомогти учням по-різному ділитися своїм навчальним процесом з іншими?
- Як я можу допомогти учням проаналізувати своє навчання, яке спрямоване на написання контрольної та отримання оцінки?

Модель 2. Усі види діяльності проводяться в школі на уроках.

План уроку

1. Читання та обговорення «якірного тексту»

Учитель читає учням цікавий текст (розповідає дивну ситуацію, проблему), що відповідає досить широкій темі або пропонує учня вибрати один із запропонованих на картках.

Упродовж читання учні оцінюють текст і визначають, що їх зацікавило. Вони роблять записи на стікерах, які кріплять на дошку після читання. Крім цього, можна писати в зошиті.

2. Розгляд та обговорення запитів

Учитель разом з учнями уважно розглядають всі запитання. Шукають ті, що можуть стати основою для дослідження:

ВЕЛИКІ (складні, багатоваріантні відповіді);

ДОСЛІДЖЕНІ (вимагають пошуку фактів, інформації);

ЦІКАВІ (учні дійсно бажають знайти відповіді);

ВАЖЛИВІ (які можуть хвилювати інших, важливі світу).

Учитель має ставити «сильні» запитання, щоб заохотити учнів «думати про великі» запитання.

3. Вибір учнями запитання для дослідження та формування груп

Після визначення основного запиту, учні обирають те запитання, яке вони хотіли б досліджувати. Для цього вони формують невеликі групи.

Можна сформувати групи перед початком читання «якірного тексту», щоб учні вже обирали його разом і разом починали обговорення. Важливо, щоб учні не виходили з групи до кінця роботи над дослідженням.

Орієнтовний варіант аркуша для учня

Цікавлюсь ...

Вибери текст, який тебе зацікавив. Знайди його назву

Прочитай текст. Запиши на стікері чи в блокноті, що тебе зацікавило.

Придумай та напиши три цікавих запитання.

4. Пошук релевантної інформації\ запис фактів та ідей з різних джерел, розроблення та проведення дослідів, обговорення результатів дослідження в групі та пошук нової інформації за потреби.

Під час дослідницької фази можна, за потреби, інтегрувати навчальний матеріал з інших дисциплін.

Більшу частину проєкту учні працюють самостійно. Групи не чекають постійних вказівок учителя. Учитель скеровує роботу кожної групи по черзі.

Якщо впроваджується «Щоденні 5», це теж може стати однією з щоденних діяльностей.

Учням потрібен час на пошук ресурсів, коли вони можуть піти в бібліотеку. Крім цього, знадобиться час, щоб опанувати цю процедуру, зробити її рутинною.

5. Обговорення варіантів та створення презентації

Після вивчення й збору інформації учнів вирішують, як краще нею поділитися. Зазвичай, потрібна певна візуальна допомога й усна доповідь. Учні працюють над створенням остаточних «продуктів», а потім презентують їх усьому класу.

6. Презентація відповідей на запити та дискусія з приводу результатів

Участь учителя

Учитель встановлює, обов'язкової участі:

- Схвалення запитання групи до початку дослідження;
- Схвалення плану дослідження групи;
- Схвалення ідеї презентації;
- Планування дати і часу презентації.

Навчання на основі запитів має значення для учнів. Вони хочуть дізнатися відповіді на свої запитання. Вони пишаються тим, що створюють. І це мотивує їх навчатися.

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

1. Методичні рекомендації щодо реалізації природничої, громадянської та історичної, соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». 1-ий клас.

Час на його вивчення вчитель komponує самостійно, до прикладу: на природничу освітню галузь відводиться 2 години, на технологічну – 1 година, на соціальну та здоров'язбережувальну і громадянську та історичну – по 0,5. Визначений розподіл годин між галузями в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» під час проведення інтегрованих занять може перерозподілятися впродовж тижня/місяця залежно від мети і завдань інтегрованих тем та підготовленості класу до опрацювання програмового змісту за умови дотримання сумарної кількості годин з навчального предмета на кінець семестру/навчального року.

Курс забезпечує опрацювання таких життєвих навичок учнів, які сприяють кращій адаптації дитини, підвищують її стресостійкість та покращують психологічний клімат у навчальному закладі. Це, зокрема, навички самоусвідомлення і самооцінки, ефективної комунікації, самоконтролю, емпатії, здатності до кооперації, аналізу проблем і прийняття зважених рішень, запобігання і конструктивного розв'язання конфліктів.

Шестирічні діти на початку навчального року повільно переключаються між різними видами діяльності. Саме тому передбачено уроки двох типів.

Чотири уроки рекомендується проводити в формі групової роботи (в загальному колі, групах, парах), а на трьох інших уроках перевага віддається самостійній роботі учнів (виготовленню виробів роботі із зошитами-практикумами та «Щоденником вражень») за окремими партами. Це дасть змогу зекономити час на перестановку меблів і підготовку учнів до письма.

Різні варіанти календарного планування з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» за типовою освітньою програмою НУШ-1 представлені на

сайті На Урок (<https://naurok.com.ua/kalendarne-planuvannya-1klas-ya-doslidzhuyu-svit-z-ochikuvanimi-rezultatami-za-pidruchnikom-n-bibik-za-tipovoyu-osvitnoyu-programoyu-rozroblenoyu-pid-kerivnictwom-o-ya-savchenko-1-2-k-355622.html>) [6].

Приміром, планування може здійснюватися таким чином, як представлено в таблиці.

Таблиця 3

**Календарне планування з інтегрованого курсу
«Я досліджую світ»**

№	Тема	Освітні галузі
Тематичний тиждень 1. Знайомство зі школою		
1.1	Ласкаво просимо до школи	Соціальна і здоров'язберезувальна/ громадянська та історична
1.2	Знайомство зі школою	Соціальна і здоров'язберезувальна/ громадянська та історична
1.3	Правила евакуації	Соціальна і здоров'язберезувальна/ громадянська та історична
1.4	Безпека у школі + Досліджуємо шкільне подвір'я (скорочено)	Соціальна і здоров'язберезувальна/ громадянська та історична
Тематичний тиждень 2. Наш клас		
2.1	Правила класу	Соціальна і здоров'язберезувальна/ громадянська та історична
2.2	Що є у нашому класі	Природнича

2.3	Твоя постава + Королівська постава (скорочено)	Технологічна / Соціальна і здоров'язберезувальна
2.4	Дружний клас (виготовлення спільного виробу)	Технологічна / Громадянська та історична/ Соціальна і здоров'язберезувальна
Тематичний тиждень 3. Правила дружби		
3.1	Хто такі друзі	Соціальна і здоров'язберезувальна / Громадянська та історична
3.2	Хто може бути друзями + З чого починається дружба	Соціальна і здоров'язберезувальна / Громадянська та історична
3.3	Тварини – наші друзі	Природнича / Соціальна і здоров'язберезувальна
3.4	Тварини – наші друзі (виготовлення виробу)	Технологічна / Природнича
Тематичний тиждень 4. Наше довкілля		
4.1	Світ довкола + Досліджуємо довкілля (скорочено)	Природнича / Громадянська та історична
4.2	Світ природи	Природнича / Громадянська та історична
4.3	Рукотворний світ (виготовлення спільно виробу)	Технологічна / Природнича / Громадянська та історична
4.4	Світ людей	Громадянська та історична / Соціальна і здоров'язберезувальна
Тематичний тиждень 5. Дорога до школи		

5.1	Складові дороги	Громадянська та історична / Соціальна і здоров'язберезувальна
5.2	Ми – пішоходи + Ми – пасажери (скорочено)	Громадянська та історична / Соціальна і здоров'язберезувальна
5.3	Дорога до школи	Громадянська та історична / Соціальна і здоров'язберезувальна
5.4	Дорога до школи (виготовлення виробу)	Громадянська та історична / Технологічна / Соціальна і здоров'язберезувальна
Тематичний тиждень 6. Наша Батьківщина		
6.1	Моя Батьківщина – Україна + Чим багата Україна (скорочено)	Природнича / Громадянська та історична / Соціальна і здоров'язберезувальна
6.2	Державні символи України	Громадянська та історична / Соціальна і здоров'язберезувальна
6.3	Державні свята	Громадянська та історична
6.4	Державні свята (виготовлення виробу)	Технологічна / Громадянська та історична
Тематичний тиждень 7. Золота осінь		
7.1	На порозі осінь	Природнича / Соціальна і здоров'язберезувальна
7.2	Тварини восени	Природнича / Соціальна і здоров'язберезувальна
7.3	Рослини восени	Природнича / Соціальна і здоров'язберезувальна

7.4	Дарунки осені (виготовлення виробу) (скорочено)	Технологічна / Природнича
Тематичний тиждень 8. Подорож у минуле		
8.1	Історія нашої планети + Дивовижні динозаври (скорочено)	Громадянська та історична / Природнича
8.2	Виготовлення динозавра (виготовлення виробу)	Технологічна / Природнича
8.3	Первісні люди	Громадянська та історична / Природнича
8.4	Трипілля. Київська Русь	Громадянська та історична
Тематичний тиждень 9. Світ техніки		
9.1	Будівельна техніка + Сільсько-господарська техніка (скорочено)	Природнича
9.2	Техніка вдома	Природнича / Соціальна і здоров'язберезувальна
9.3	Техніка колись і тепер	Природнича
9.4	Техніка колись і тепер (виготовлення виробу)	Природнича / Технологічна
Тематичний тиждень 10. Космос		
10.1	Всесвіт + Дари Сонця (скорочено)	Природнича / Громадянська та історична
10.2	Земля – наша планета	Природнича
10.3	Земля – наша планета (виготовлення виробу)	Природнича / Технологічна
10.4	Ми – космонавти	Природнича
Тематичний тиждень 11. Як стати підприємливим		

11.1	Що вміють підприємливі люди?	Соціальна і здоров'язбережувальна
11.2	Товари і послуги	Соціальна і здоров'язбережувальна
11.3	Заощаджуємо гроші (виготовлення виробу)	Технологічна / Соціальна і здоров'язбережувальна
11.4	Кого називають добродіями	Соціальна і здоров'язбережувальна
Тематичний тиждень 12. Людина та її здоров'я		
12.1	Ріст і розвиток людини	Соціальна і здоров'язбережувальна / Громадянська та історична
12.2	Тіло тварини + Тіло людини (скорочено)	Соціальна і здоров'язбережувальна
12.3	Здоров'я і хвороби	Соціальна і здоров'язбережувальна / Громадянська та історична
12.4	Плоскостопість. Виготовляємо килимок (виготовлення спільного виробу)	Соціальна і здоров'язбережувальна / Технологічна
Тематичний тиждень 13. Вода у нашому житті		
13.1	Де живе вода + Досліджуємо стан води (скорочено)	Природнича
13.2	Досліджуємо воду	Природнича
13.3	Вода в житті людини	Природнича / Соціальна і здоров'язбережувальна
13.4	Малюємо мильними бульбашками (виготовлення виробу)	Технологічна / Соціальна і здоров'язбережувальна

Тематичний тиждень 14. Зимонька-зима		
14.1	Прийшла зима + Зима і здоров'я	Природнича / Соціальна і здоров'язбережувальна
14.2	Рослини взимку	Природнича
14.3	Тварини взимку	Природнича
14.4	Тварини взимку (виготовлення виробу)	Технологічна / Природнича
Тематичний тиждень 15. Зимові свята		
15.1	Календар зимових свят + Хто такий Святий Миколай	Громадянська та історична / Соціальна і здоров'язбережувальна
15.2	Святкування Нового року (виготовлення виробу)	Технологічна / Соціальна і здоров'язбережувальна
15.3	Святкування Нового року	Соціальна і здоров'язбережувальна
15.4	Різдвяні свята	Громадянська та історична / Соціальна і здоров'язбережувальна

В інтегрованому курсі «Я досліджую світ» важливо використовувати вправи на **визначення настрою** та організувати куточок настрою.

Учителеві важливо бачити, з яким настроєм прийшли діти до школи. Це допомагає зорієнтуватися в подальших активностях і визначити, до кого з дітей варто уважніше поставитися.

Куточок настрою може бути у вигляді світлофора (зелений кружечок – радісний настрій, червоний – сумний, жовтий – спокійний, без емоцій). Учитель готує прищипки для білизни кількістю учнів і наклеює фото дітей або прикрашає бантиками, намистинками, пір'їнками, зображеннями тварин, рослин, іграшок (щоб кожна була оригінальна). Діти можуть відразу, як тільки прийшли до класу, прищипувати свою прищипку до кружечка, який

відповідає їхньому настроєві. Таку вправу також можна проводити як знайомство. Діти називають по черзі свої імена й кажуть, який в них настрій. За власним бажанням кожна дитина може пояснити чому у неї такий настрій. Якщо в дитини поганий настрій, то можна її запитати, чи хоче вона, щоб клас обійняв її.

«Я досліджую світ» ставиться першим уроком щодня, адже це дає змогу проводити **Ранкові зустрічі**. Тим, хто працює за програмою НУШ-1, доцільно в один день першим ставити урок «Технології та дизайн», а в другий – українську мову, де Ранкова зустріч буде закривати змістову лінію «Взаємодіємо усно».

Доцільно також використовувати такі види роботи як ранкове коло перед уроком (вправи на знайомство, домовленість про правила), руханки під час уроку та підсумкові вправи (на зворотний зв'язок, на завершення уроку)

Ранкове коло – важливий ритуал дня, який обов'язково потрібно проводити в колі. Ранкове коло може складатися зі зворотного зв'язку з попереднім уроком, із вправи на знайомство, визначення настрою учнів, з'ясування очікувань, прийняття правил, повідомлення теми та мети уроку, **вправ на знайомство**.

Вправа «Інтерв'ю».

Учні стають у пари і намагаються за п'ять хвилин дізнатися якомога більше один про одного (ім'я, хобі, улюблений мультфільм, улюблений десерт). Потім по чергово представляють своїх партнерів у вигляді реклами.

Вправа «Кросворд».

Учні записують своє ім'я в стовпчик і навпроти кожної літери пишуть слово, яке починається з неї характеризує цю людину. Наприклад, ВІКТОР:

В – вольовий

І – ініціативний

К – красномовний

Т – терплячий

О – оригінальний

Р – рішучий

Потім по черзі зачитують написане. Під час виконання цієї вправи критика заборонена. (Навіть якщо не надто старанний учень назвав себе працьовитим це свідчить про те, що він хотів би стати таким).

Вправа «Моє ім'я».

На великому аркуші паперу кожен учень по черзі записує своє ім'я розповідає, що воно означає, чому його так назвали, чому воно йому подобається або не подобається.

Вправа «Снігова куля».

Мета: вивчити імена. Перший учасник називає своє ім'я. Наступний говорить спочатку це ім'я а потім своє Третій називає перші два імені, потім своє. Четвертин і решта учасників називають три попередні і своє. Якщо дітям ще важко це зробити, то кожен може називати лише два попередні імені.

Вправа «Павутиння».

Для цього варіанта потрібен клубок ниток, який діти кидають одне одному в довільному порядку, і той, хто впіймав його, розповідає щось про себе. Потім «павутиння», що утворилося, розплутують у зворотному порядку, називаючи ім'я людини, якій кидають клубок. Таку вправу можна виконувати і з м'ячиком.

Вправа «Портрет у промінні сонця».

Мета: підвищити самооцінку, налаштувати на успіх. Активності для проведення інтегрованих уроків. Діти отримують промінчики, вирізані з паперу та вписують свої імена. Далі за чергою виходять до дошки" називають своє ім'я і говорять щось добре про себе а потім наклеюють промінчик до сонця на дошці. Наприклад, «Мене звать Ліда, я люблю квіти».

Вправа «Продовж речення».

Для чергового знайомства можна запропонувати учням продовжити речення, пов'язане з тематикою уроку, чи просто для створення позитивного

настрою» «У людях я найбільше ціную те...», «Я пишаюся тим що...» або «Моя улюблена тварина – це...».

Вправа «Що моя річ знає про мене?».

Мета самопізнання розвиток креативності. Учні приносять свій улюблений предмет (з одягу, іграшку тощо) і від його імені розповісти щось про себе.

Вправа «Погляд збоку...».

Мета розвиток навичок рефлексії (оцінювати себе з позиції інших людей). Учні продовжують фразу: «Мій друг (мій батько, мій учитель) сказав би про мене таке...».

Вправа «Листоноша» (якщо діти вже добре читають).

Об'єднуються діти у дві групи. Перші гравці підбігають кожен до свого стільця, на яких лежать маленькі конверти (за кількістю учасників). На звороті написано ім'я адресата. Прочитавши ім'я адресата, «листоноша» голосно вигукує його, а адрес підносить руку і кричить: «Це я!». «Листоноша» відносить листа і повертається до своєї команди, а другі гравці біжать за черговим листом. Виграє найшвидша команда. На звороті карток можна написати значення імен. Ці картки наприкінці гри можна оголосити і подарувати.

Вправа «Якби я був...».

Мета: самопізнання, розвиток креативності. Продовжується фраза «Якби я був їжею (новорічним подарунком, природним явищем, запахом, меблями, деревом, зале квіткою...), то був би...» і пояснюють чому.

Вправа «Мені у житті щастить».

Мета: розвиток позитивного мислення, налаштування на успіх. Учні розповідають про ті випадки з їхнього життя, коли їм пощастило. Починають розповідь словами: «Мені у житті щастить...».

Вправа «Ти – молодець».

Мета: підвищити самооцінку, отримати підтримку групи. Усі стоять колом, одна дитина виходить у центр, називає своє ім'я і те, що любить чи

вміє добре робити («я люблю танцювати» або «я вмію робити шпагат»). У відповідь усі промовляють: «Ти – молодець!» – і підносять угору великий палець.

Вправа «Дружні долоньки».

Мета: підвищити самооцінку, поліпшити психологічний клімат у класі. Роздайте учням аркуші паперу. На них вони обводять свої долоні і у верхньому кутку пишуть свої ініціали. Аркуші з долонями пускають по колу щоб інші могли написати щось добре про того, чия це долоня.

Вправа «Впізнай, хто це».

Один учень виходить з класу, а решта домовляється, про кого говоритимуть. Потім запрошують того, хто вийшов, стати в центрі кола. Учні дають характеристику одному з однокласників (наприклад, «має вдома собаку, улюблена квітка – троянда» а той, хто в колі, намагається відгадати, про кого йдеться.

Вправа «Портрет класу».

Учні малюють свої портрети на аркушах паперу, прикріплюють їх до стіни та отримують груповий портрет класу.

Вправа «Ти подобаєшся мені».

Учні об'єднуються в пари, стають обличчям одне до одного, беруться за руки і ведуть діалог: – Ти подобаєшся мені. – Чому? – Ти подобаєшся мені, тому що... І називають одну характерну рису, що подобається у партнерові. Потім міняються ролями.

Вправа «Імена і склади».

Мета: навчити ділити слова на склади. Учні почергово називають свої імена. Після кожного імені клас має плеснути в долоні стільки разів, із скількох складів складається назване ім'я.

Вправа «Калейдоскоп».

Мета: створити на уроці сприятливий психологічний клімат. Ця вправа підходить для великих класів. Учитель ставить кілька запитань класу. Учні

мають об'єднатися залежно від своїх відповідей. Групи існують недовго: щойно вони утворилися, ставляться інші запитання. Приклади запитань:

1. Коли вдягаєте штани, з якої ноги починаєте – правої чи лівої?
2. Коли любите приймати душ-уранці чи ввечері?
3. Якщо ви обертаєтеся назад, через яке плече дивитесь – праве чи ліве?
4. Коли сідаєте на підлогу, яка рука першою торкається підлоги?
5. Якою ногою – правою чи лівою – похитуєте у такт музики?
6. Що легше запам'ятовуєте – ім'я чи обличчя?

2. Методичні рекомендації щодо реалізації природничої, громадянської та історичної, соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». 2-ий клас.

Зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей у другому класі об'єднуються, утворюючи інтегрований курс «Я досліджую світ», для якого типовим навчальним планом встановлено тижневе навантаження 3 год.

Проблема предметної інтеграції є одним із чинників змін в початковій освіті, що зумовило скорочення переліку предметів, орієнтацію на формування ключових та предметних компетентностей, цінностей, урахування потреб учнів.

Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники освітніх галузей в їх інтегрованому змісті. Типовою освітньою програмою інтегрованого курсу для другого класу визначено особистісний поступ молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, світоглядних орієнтацій,

формування інформатико-технологічної й інших ключових компетентностей, необхідних для життя та продовження навчання, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.

Компетентнісний підхід – ключова ознака презентації змісту процесу і результатів навчання в інтегрованому курсі. Це передбачає не лише достатній обсяг інформації про об'єкт пізнання, його якість, але й забезпечення дослідницької активності учнів у вияві причинно-наслідкових зв'язків; надання переваги знанням, які можна здобути самостійно, застосовувати набутий досвід у нових ситуаціях.

Новий ступінь навчання в 2-му класі базується на результатах, отриманих у першому класі. Опрацювання програмового змісту ґрунтується на частково-пошуковому методі навчання, який спрямований на розв'язання стрижневого завдання предмета, пов'язаного із формуванням способів навчально-пізнавальної діяльності учнів; мисленнєвих дій та операцій; вироблення уміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки у природі.

Чільне місце у реалізації інтегрованого курсу відводиться творчим завданням, які передбачають застосування знань у незнайомій ситуації (включають вправи з елементами пошукової дослідницької діяльності з елементами творчості).

Широко мають застосовуватися завдання, спрямовані на формування навиків самостійної роботи учнів з інформацією, засвоєння норм етичного, естетичного, морального ставлення людини до природи.

В основу навчання має бути покладено **діяльнісний підхід**, який покликаний змістити акценти в освіті на активну діяльність. Діяльнісний підхід є цілеспрямованою системою, спрямованою на результат, який може бути досягнутий тільки у випадку, коли буде забезпечений зворотній зв'язок. Тому в навчанні перевага надається практичним роботам, демонстраційним і лабораторним дослідом, спостереженням у природі, екологічному

моделюванню та прогнозуванню, вирішенню ситуативних завдань, а також практичній діяльності з охорони природи.

Важливе значення у формуванні особистісного ставлення до об'єктів вивчення належать практику орієнтованим **проектам**, які передбачають вивчення природи рідного краю, проблем пов'язаних з навколишньою природою, формують в учнів емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Реалізуючи інформаційні проекти – розповіді в самій різноманітній формі – усній, письмовій, вокальної пісні, підготовці презентаційних матеріалів тощо, у школярів формують способи самоорганізації навчальної діяльності, вміння працювати з інформацією (пошук необхідної інформації в довідкових виданнях, в тому числі на електронних носіях, у мережі Internet), комунікативні та комунікаційні уміння та навички.

Рекомендовано залучати учнів другого класу і до участі у творчих проектах, що створює умови для потенціалу молодших школярів. Кінцевим продуктом творчого проекту можуть бути малюнок, журнал, альманах, газета, екологічний знак, плакат, постер, збірка, колективний колаж, відеофільм, вечір, свято, вистава, сценка, годівниця тощо.

Проектну діяльність необхідно спрямовувати не стільки на поглиблення знань учнів з певного питання, скільки на набуття досвіду самостійного виконання завдань, уміння формулювати задачі і ставити запитання, працювати в команді, знаходити нестандартні і оригінальні рішення проблеми, розкрити свій індивідуальний потенціал, проявити творчість.

Практико-орієнтовані проекти орієнтовані на результат – виріб, що задовольняє конкретну потребу. Можлива орієнтація на певний соціальний результат, який стосується безпосередніх інтересів учасників або спрямований на вирішення суспільних проблем. Тут необхідна не тільки добре продумана структура проекту, але і хороша організація координаційної роботи з коригування спільних та індивідуальних зусиль, організації презентації отриманих результатів і можливих способів їх

упровадження в практику, а також організація зовнішньої оцінки проєкту. Результатом є соціально значуща справа. Можлива самооцінка й оцінка однокласників (взаємооцінювання).

Основними критеріями можуть бути:

- самостійність роботи над проєктом;
- актуальність та значущість теми;
- повнота розкриття теми;
- оригінальність вирішення;
- артистизм і виразність виступу;
- розкриття змісту проєкту на презентації;
- використання засобів наочності, технічних засобів.

Кінцевий продукт доцільно використати у житті класу, школи, мікрорайону, міста, держави. Важливо, щоб учні оцінили реальність використання продукту на практиці та його здатність вирішити поставлену проблему.

Наприклад, реалізуючи міні-проєкт «Квіти в моєму житті» (2 клас), можна запропонувати учням створити «Зелений дім», де учні будуть вирощувати кімнатні рослини чи розсаду квітів для висадки на пришкільній ділянці або з метою їх поширення серед жителів мікрорайону, села.

Практико-орієнтованими можуть бути проєкти «Не зривай першоцвіт», «Школа добрих звичок» (2 клас).

Закінчується проєкт обговоренням і оформленням результатів, формулюванням висновків і позначенням проблеми на подальшу перспективу дослідження. Наприклад, виконання проєкту, завдання якого передбачає збір інформації (предметів), що має відношення до природи, історії рідного краю, у місцевих жителів старшого покоління; або укладання переліку рослин і тварин, що охороняються в рідному краї (започаткування місцевої малої Червоної книги рідного краю).

Інформаційний проєкт спрямований на збір інформації про якийсь об'єкт, явище з метою її аналізу, узагальнення та подання для широкої

аудиторії. Це тип проєктів, покликаних навчити учнів здобувати й аналізувати інформацію. Такий проєкт може інтегруватися в більший дослідницький проєкт і бути його частиною. Результатом інформаційного проєкту часто є плакат, лепбук, публікація в шкільній газеті, у журналі, в Інтернеті.

Організовуючи проєктну діяльність, учитель має зробити так, щоб робота учнів дійсно була проєктною, щоб вона не зводилася до просто самостійної роботи з будь-якої теми. Перш за все, починаючи роботу над проєктом, учитель пробуджує в учнів інтерес до теми проєкту. Тема навчального плану і тема проєкту – це різні теми. Тема проєкту повинна бути сформульована природною для дітей мовою і так, щоб викликати їх інтерес. Це може бути розказана казка, притча, розіграна інсценізація чи переглянутий відеосюжет, сформульована проблема тощо. Тема повинна бути не тільки близька й цікава, а й доступна, щоб відповідала віковим особливостям молодших школярів. У цьому віці домінування наочно-образного мислення, інтерес до навколишнього світу підштовхують дітей до вибору теми, яка має конкретний зміст і чітке, конкретне практичне втілення.

У програмі інтегрованого курсу теми проєктів тісно переплітаються зі змістом основного навчального матеріалу, таким чином забезпечується усвідомлення соціальної значущості проблеми, яку треба розв'язати, мотивація до самостійної роботи, формування якої у цей віковий період перебуває в зоні найближчого розвитку. Учитель може разом з учнями визначати тематику проєктів, ураховуючи інтереси учнів та їхніх батьків, регіональні особливості, матеріально-технічну базу закладу загальної середньої освіти, рівень підготовленості учнів тощо. Вибираючи теми для проєктів, доцільно провести опитування або анкетування, запропонувавши учням підкреслити декілька проблем, які їм найбільш цікаві. Проєкти і тим особливі, що можна інтегрувати проблеми і змінювати акценти.

Тематика проєктів другого року навчання має поглиблювати й розширювати знання тем, що опановувались у 1 класі. Орієнтовна тематика інформаційних проєктів у 1-2 класах може бути такою: «Моя дорога до школи», «Дорожні знаки біля школи», «Професії людей, які працюють у школі», «Історія іграшок», «Мій домашній улюбленець», «Винаходи людства, відомі винахідники», «Корисні речі для дому», «Мій родовід», «Традиції моєї родини», «Знайомтеся, мій друг...», «Їжа та хороший настрій», «Символи моєї країни» тощо.

З поглибленим змістом, наприклад: «Будьмо знайомі!» (Походження назв рослин і тварин), «Як готуються до зими бджоли?», «Як зимують мухи?», «Чому риби плавають?», «Чим люди чистили зуби до того, як придумали зубну щітку?», «Чому одяг для чоловіків і жінок застібається по-різному?», «Які права у котів та собак?», «Чому вимерли динозаври?», «Книга скарг» природи», «Чи далеко від нас до Сонця», «Чому буває високосний рік?», «Чому у тижні 7 днів?», «Скільки свят у році?», «Як із овечої вовни роблять одяг?», «Осінні прикмети», «Природа в нашому домі», «Екологічна кухня», «Екологія душі», «Якого дня починається робочий тиждень у різних країнах?», «Жива душа природи», «Краса врятує світ», «Планета людей», «Екологічний світлофор», «Ліс дякує та сердиться», «Що таке зимова сплячка?», «Яка тварина найбільша на Землі?», «Чи можуть тварини розмовляти?», «Як бджоли роблять мед?», «Чому кусаються комарі?», «Чому світлячки світяться вночі?», «Як павуки плетуть павутину?», «Як риби дихають під водою?», «Чи всі птахи літають?», «Звідки птахи знають, коли потрібно відлітати в теплі краї?», «Як птахи знаходять дорогу, повертаючись з теплих країв?», «Чому дятли видають стук?», «Чи всі рослини виростають із насіння?», «Чому у квітів яскраві кольори?», «Чому деякі квіти мають запах парфумів?», «Чому у деяких рослин бувають колішки?», «Чому у деяких дерев восени опадає листя?», «Чому деякі рослини взимку помирають?», «Як із рослин виготовляють тканини?», «Вода – це життя», «Моє місто/село» та багато ін.

Прикладом творчого проєкту може бути міні-проєкт «Захисти природу». Можна запропонувати учням намалювати плакати, малюнки, що пропагують енергозбереження. Можливо, це буде плакат з нагадуванням про те, як потрібно дбайливо використовувати енергію і паливні корисні копалини. Залучення учнів 2 класу до участі у творчих проєктах створює умови для реалізації креативного потенціалу молодших школярів. Для молодших школярів домінуючими залишаються ігрові, (рольові) проєкти, безпосередньою метою яких є участь у груповій діяльності: різні ігри, постановки лялькового театру або виконання різного роду ролей, розваги тощо.

Ігрові проєкти передбачають, що учасники беруть на себе певні ролі, обумовлені змістом проєкту. Провідний вид діяльності учнів в таких проєктах – рольова гра. Це можуть бути імітації соціальних і ділових відносин в ситуаціях, придуманих учасниками, літературні персонажі в певних історичних і соціальних умовах, видатні герої тощо. Обов'язково намічаються проблеми і цілі проєкту. Результати не завжди можливо передбачити на початку роботи, вони можуть визначитися лише в кінці проєкту, але необхідна рефлексія учасників у співвідношенні отриманих результатів з поставленою метою. Оскільки ігрові проєкти базуються на рольових іграх, їх розробка і реалізація найбільш складна. Наприклад, для реалізації міні-проєкту «Книга скарг природи» (2 клас) можна запропонувати учням сценарій спектаклю-мініатюри, у якому відображені місцеві екологічні проблеми. Учні виконують ролі тіл (компонентів) природи, які висловлюють своє незадоволення діяльністю людини у природі. Діти збирають скарги у спеціальну книгу та пропонують шляхи виправлення ситуації.

Окремою складовою є соціальне проєктування. Це науково-практична діяльність, спрямована на діагностику актуальних і перспективних соціальних проблем, вироблення ресурсозабезпечених оптимальних шляхів їх вирішення.

Чимале місце серед соціальних проєктів займають екологічні. Сутність соціального проєктування полягає і в конструюванні бажаних станів майбутнього, наприклад «Ідеї нового часу», «Ідеї нового села/міста» тощо.

Варто звернути увагу на ступінь участі дітей у навчальному проєктуванні. Тут можливо декілька варіантів:

– проєктна діяльність здійснюється дітьми самостійно: ідея проєкту, алгоритм дій визначаються школярами, роль учителя при цьому полягає в консультуванні з деяких питань;

– ідея проєкту підказується, пропонується вчителем, алгоритм дій і самі дії виконуються учнями. Учитель консультує з вирішення питань, проблем, які виникають в учнів;

– ідея і алгоритм дій задаються вчителем, школярі беруть участь лише в реалізації власних питань.

Для початкової школи найбільш поширеним є останній варіант, урахувавши вікові особливості та досвід учнів. У цьому можна впевнитися, ознайомившись, наприклад, з проєктами, наведеними в додатку.

Метод проєктів використовується в тому випадку, коли в навчальному процесі виникає яка-небудь дослідницька, творча задача, для вирішення якої потрібні інтегровані знання з різних галузей, а також застосування дослідницьких методик. Використання дослідницьких методів передбачає певну послідовність дій: визначення проблеми, висування гіпотези її вирішення, обговорення методів дослідження, аналіз отриманих даних, оформлення кінцевих результатів (презентація, захист, демонстрація тощо) (Е. Полат).

У відповідності з цими визначеннями метод проєктів можна віднести до технологій навчання. Метод проєктів як педагогічна технологія передбачає сукупність дослідницьких, пошукових (евристичних), проблемних, творчих методів у поєднанні з традиційними інформаційно-репродуктивними методами навчання, спрямованими на самостійну реалізацію школярем задуманого результату.

Проектна діяльність належить до галузі дитячої самодіяльності, ґрунтується на інтересах школярів, приносить їм задоволення, а отже, особистісно орієнтована на кожен дитину. Метод проекту – це одна з особистісно орієнтованих технологій, в основі якої лежить розвиток пізнавальних навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати критичне і творче мислення.

У 2-ому класі **дослідницький метод** навчання передбачає організацію процесу отримання нових знань. Принципова відмінність дослідження від проектування полягає в тому, що дослідження не передбачає створення будь-якого заздалегідь планованого об'єкта. Дослідження – це процес пошуку невідомого нових знань, а проектування вирішення певного чітко усвідомленого завдання. Уміння проводити самостійні дослідження осягнення істини легко прищеплюється і переносяться в подальшому на всі види діяльності.

Однією із запропонованих форм роботи у 2 класі є **екскурсія** кожної пори року. Вона дає змогу проводити спостереження вивчати тіла і явища природи в природних або штучно створених умовах. Зміст екскурсії повинен мати безпосередній зв'язок із пройденим на уроках матеріалом, або мати випереджувальний характер. У той же час отримані на екскурсіях результати спостережень і зібрані матеріали доцільно використовувати на наступних уроках. Екскурсія в природу є однією з доступних форм роботи з молодшими школярами з краєзнавства у ході якої учні знайомляться з тілами і явищами природи в межах свого району, села, міста.

Організовуючи урок-екскурсію, потрібно пам'ятати, що такі уроки мають іншу структуру і потребують певних завдань для кожного етапу уроку. Перед проведенням екскурсії потрібно скласти список і підготувати необхідне обладнання (блокнот, олівці, ручки, пакетики для збору природного матеріалу, гербарні папки, сачки, біноклі, лупи, гномон, компас, термометр, мірна стрічка, снігомірна лінійка (рейка), картки-визначники

тощо); продумати місце, час проведення екскурсії, розробити маршрут, підібрати загадки, вікторини, вірші, ігровий матеріал тощо, підготувати інструктаж. Під час вступної бесіди окреслюють тему, мету екскурсії, актуалізують набутий досвід з теми. Самостійна робота учнів під час екскурсії супроводжується коментарями вчителя. Важливим етапом уроку-екскурсії є звіти дітей про виконану роботу, демонстрація зібраного матеріалу. За необхідності вчитель або учень може виступити з додатковими повідомленнями. Завершується екскурсія заключною бесідою та підведенням підсумків.

3. Методична скарбничка технік для використання у забезпечення соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

Для результативного забезпечення соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі необхідно, з одного боку, створити атмосферу відкритості, розкнутості дружньої співпраці, а з другого, забезпечити демократичну дисципліну, тобто свідоме виконання певних правил, добровільно прийнятих більшістю учнів. Для цього пропонуємо скарбничку технік, які доцільно використовувати учителю початкових класів.

Доцільно художньо оформити правила на плакаті, записавши їх у вигляді сонячних променів чи на пелюстках квітки та, за потребою, впродовж уроку додавати необхідні правила до списку.

Руханки (енергейзери) – вправи на зняття емоційного і м'язового напруження (солдат на варті стомлюється більше, ніж у поході тому, що його тіло тривалий час перебуває у нерухомому положенні).

Мозок людини працює так, що для ефективного навчання він не потребує постійного зосередження. Навпаки, періоди посиленої уваги (менш як 10 хвилин) мають чергуватися з періодами розслаблення. Саме в цей час і відбувається основна робота мозку, коли інформація

«перетравлюється». Якщо вчителі лякають учнів поганими оцінками, записами у щоденник, викликом батьків (це, звісно робиться з добрими намірами), то людина відчуває загрозу, її мозок виділяє гормони – кортизон і вазопрезин, які блокують пам'ять та інші розумові здібності дитини. Таким чином, намагаючись дисциплінувати учнів, ми заважаємо їм вчитися.

Щоб заохотити дітей до творчої праці, необхідно уникати стресових ситуацій і намагатися створювати у них стан так званої розслабленої готовності. Чисельні наукові дослідження доводять, що саме в такому стані процес навчання найпродуктивніший. Традиційна педагогіка вважає, що дитина, яка не може всидіти на місці 30-35 хвилин, є гіперактивною і не здатною до навчання. Однак сучасні дослідження доводять, що наш мозочок, який управляє рівновагою та координацією рухів, одночасно виконує і функції управління пам'яттю, увагою та просторовим сприйманням. Отже, та частина мозку, що відповідає за рух, одночасно відіграє вирішальну роль у навчанні. Стимулювання мозочка за допомогою руханок пробуджує розумові здібності дитини.

Особливо корисними є обертальні рухи. Каруселі й гойдалки не лише розважають дітей, вони ще й стимулюють їхню увагу. Виявляється, що учні, які качаються на стільцях, намагаються стимулювати свій інтелект. Доведено, що включення рухових елементів робить процес навчання набагато ефективнішим.

Рекомендуємо вправи, за допомогою яких можна підвищити увагу учнів до освітнього процесу та ефективність засвоєння знань, знизити в них рівень тривоги і стресу, сприяти згуртованості класу, навчити дітей розслаблятися і відпочивати за короткий час, пробуджувати їхній інтелект і переключати на інші види діяльності.

Вправа «Саймон сказав...».

Діти стають у коло, і учитель каже «Саймон сказав: «Зроби так»» – і показує відповідний рух (присісти, поплескати в долоні, підняти ногу, покрутитися, підскочити, виконати танцювальний рух). Діти повторюють

його. Потім каже: «Саймон сказав: “Зроби так”» – і показує інший рух, і так далі.

Вправа «Море хвилюється...».

Учитель промовляє слова, а діти, мають імітувати їх рухами: «Море хвилюється, раз. Море хвилюється, два. Море хвилюється, три. Кумедна фігура, на місці замри!». Кожен перестає рухатися. Обирається найкумедніше положення. Це і є новий ведучий, який продовжує: «Море хвилюється, раз. Море хвилюється, два. Море хвилюється, три Спортивна (ледача, грайлива, сидяча, лежача) фігура, на місці замри». І так далі.

Вправа «Сонце світить для тих...».

Для цієї вправи учні сідають колом, а вчитель стоїть і каже: «Сонце світить для тих, хто сьогодні одягнутий у щось біле». Усі, хто мають білий одяг, встають зі свого місця і намагаються сісти на інше. Продовжує в такому ж контексті: «Сонце світить для тих, хто в туфлях (у піджаку, із хвостиками, ...)».

Вправа «Тостери-грінки».

Учні об'єднуються у трійки. Двоє беруться за руки і стають тостером. Один заходить усередину, цей гравець – «грінка». За командою: – Тостер! – «тостери» міняються місцями. За командою: – Грінка! – «грінки» змінюють місце. За командою: – Грінка готова! – «грінки» підстрибують на місці.

Вправа «Будинки – господарі – землетрус».

Учні об'єднуються у трійки. Двоє беруться за руки і стають «будинком» Один заходить усередину. Він – господар. За командою – Будинок – «будинки» міняються місцями. За командою – Господар – «господарі» міняються місцями. За командою: –Землетрус! – усі міняються місцями.

Вправа «Погода у Занзибарі».

Учні стають у коло, повертаються праворуч і йдуть, повторюючи рухи за учителем на слова: «У Занзибарі гріє сонечко (гладять по плечах того, хто йде попереду) дме легкий вітерець (проводять пальцями по спині). Та ось хмарки закрили сонце, почав накрапати дощик (стукають пальцями),

здійнявся вітер (труть спину), почалася злива (енергійно стукають пальцями по спині), град (кулаками). Але що це? Буря вщухає все у зворотному порядку). Злива переходить у дрібний дощик, буря перетворюється на легенький вітерець. У Занзибарі сонечко». Можна продовжити гру, розвернувши учнів на 180° і запропонувавши «віддячити» тим, хто стояв позаду, зі словами: «А в Україні холодно. Коли виходиш на вулицю, мороз хапає за щоки (щипають за щоки), за вуха (масажують вуха), пробирається під куртку (щипають спину), мерзнуть ноги (тупотять ногами). Та коли заходиш у дім, сіпає тепліше, пощипують вуха, щоки (труть вуха, щоки). Поступово зігріваєшся і розслаблюєшся (гладять плечі, спину)».

Вправа «Зоопарк».

Учитель роздає картки, на яких зображення різних тварин дітям, з тим, щоб кожен упродовж хвилини імітував голос цієї тварини (наприклад, гавкає, шипить, рохкає, свистить) і рухи (наприклад, стрибає, бігає, махає крилами).

Вправа «Ми йдемо полювати на лева».

Учитель промовляє слова та виконує рухи, а учні мають їх повторювати: «Ми йдемо полювати на лева! (Упевнена ходьба колом). Не боїмося ми нікого! (Заперечувальні рухи руками). Ой, а це що? Це болото! Чвак! Чвак! Чвак! (Ходьба з високим підійманням колін.) Ой, а це що? Це море! Буль! Буль! Буль! (Імітація плавання). Ой, а це що? Це поле! Туп! Туп! Туп! (Гучне тупотіння). Ой, а це що? Такий великий! (Показують який). Такий пухнастий! (Показують руками, ніби погладжуючи). Ой, так це ж лев! (Показують, як злякалися. Далі рухи повторюються). Побігли додому! Через поля! Туп! Туп! Через моря! Буль! Буль! Буль! Через болото! Чвак! Чвак! Чвак! Побігли додому! Двері зачинили! Які ми молодці! Які ми хоробрі! (Показують мімікою). Похвалимо себе! (Погладжують себе по голові).

Вправа «Потяг дружби».

Мета – згуртувати учасників, зняти емоційне напруження. Учні стають одне за одним, тримаючи руки на поясі тих, хто перед ними. Той, хто

попереду, – «потяг». Він задає темп руху і звуковий супровід, решта підлаштовуються, не порушуючи його руху.

Вправа «Австралійський дощ».

Учитель: «Чи знаєте ви, що таке австралійський дощ? Давайте разом створимо дощ і порухаємо, який він. Зараз по колу один за одним ви будете передавати мої рухи. Як тільки вони повернуться до мене, я передам наступні. Уважно стежте! Раптом піднявся вітер. (Тертя долонь) Невдовзі починає крапати дощ. (Клацання пальцями). Він посилюється. (Плескання в долоні). Починається справжня злива. (Плескання по стегнах). А ось і град – справжня буря, гримить грім. (Тупотіння ногами). Але що це? Буря стихає (Плескання по стегнах). Дощ поступово припиняється. (Плескання в долоні). Уже тільки рідкі краплі падають на землю. (Клацання пальцями). Стихає навіть вітер. (Потирання долонь). А ось і сонце! (Руки вгору)».

Вправа «Розплутаємо змію».

Один учень виходить з приміщення. Інші беруться за руки, утворюючи ланцюжок, – «змію». Учитель допомагає заплутати ланцюжок. Під час заплутування можна переступати через зімкнені руки, підлазити під них. Той, хто за дверима, має розплутати «змію». Можна підказати, що в неї є голова і хвіст.

Вправа «Дзига».

Мета: зняти напруження, покращити настрій, збадьоритись, освіжити мозок. Учні стають на безпечній відстані одне від одного – так, щоб можна було кружляти з розкинутими руками. Ця вправа особливо ефективна, якщо під час обертання наспівувати протяжний звук «і-і-і». Він діє на мозок як своєрідний акустичний вітамін С. Якщо під час обертання в когось запаморочилася голова – це означає, що він обертається надто швидко. Треба сповільнити рух, а відтак обернутися кілька разів в протилежному напрямку. Допоможе і прийом, який застосовують танцюристи: обрати на рівні очей будь-який предмет і фіксувати на ньому погляд під час кожного обертання.

Вправа «Розслаблена готовність».

Мета: підготуватися до зміни діяльності, зокрема після інтенсивної розумової праці. Учні сідають прямо, ногами міцно впираються в підлогу. Злегка розгойдуться вперед-назад верхньою частиною тіла, відтак ці рухи переходять у колові. Можна при цьому заплющити очі, щоб вправа приносила більше задоволення. Далі урізноманітнюємо рухи. У когось може виникнути бажання рухатись інтенсивніше, а хтось, навпаки, майже припинить рух, відчуваючи його всередині. У такі моменти з'являється відчуття зосередженості та спокою. Мозок відновлюється і водночас залишається активним.

Вправа «Слон».

Вправа ефективна у роботі з кінестетиками та гіперактивними дітьми (стимуляція мозочка поліпшує слух, зір, пам'ять, здатність обробляти вербальну інформацію). Учні стають в коло ноги на ширині плечей, нахилити голову ліворуч так, щоб вухо торкнулося плеча. Підносять ліву руку і дуже повільно виписують нею велику лежачу вісімку (знак нескінченності). Очіма стежать за кінчиками пальців. Виконується 5 разів. Опускають руку, нахиливши голову до правого плеча і повторюють вправу.

Вправа «Спляча вісімка».

Мета: розслаблення потиличних м'язів, поліпшення циркуляції крові, активізація очних м'язів. Цією вправою добре закінчувати урок, якщо після нього в учнів ще є уроки, на яких їм доведеться багато писати, рахувати, говорити. Учні сідають зручно, виправляють спину і розслаблюють плечі. Двічі глибоко вдихають так, щоб спочатку відчути свій живіт, а потім – груди. Почати малювати у повітрі кінчиком носа лежачу вісімку. Виконуючи, уявляють що символ нескінченності. Звертають увагу, яку вісімку вони малюють, – вузьку чи широку, розфарбують її в приємний колір. Можна змінювати напрямок руху і почати малювати у протилежному. Виконувати не менше однієї хвилини.

Вправа «Не все так просто».

Мета: мобілізація уваги, мотивація на подолання труднощів, тренування координації рухів. Учні правою рукою малюють у повітрі хрест, лівою рукою – коло. Далі роблять це одночасно: правою рукою – хрест, а лівою – коло. У кого це вийде, повідомляє переможним вигуком. Існує безліч варіантів виконання цієї вправи. Можна однією долонею погладжувати коловими рухами живіт, а другою – торкатися голови. Також можна ступнею описувати коло, а рукою – писати у повітрі своє ім'я.

Вправа «Комарики».

Мета: збадьоритись, освіжитися, набратися сил, спрямувати енергію в позитивне русло. Учні стають так, щоб можна було вільно розвести руки. Опускають руки і починають тихенько дзижчати: «З-з-з», подібно до комарів – так, наче до кімнати залетіла ціла хмара комарів. Імітують руками рух комариних крил: злегка піднятими руками роблять колові рухи. Поступово підіймають руки вище і збільшують радість радіус обертання, інтенсивність і висоту звуку. Підносять руки доти, аж поки вони зімкнуться над головою. Відтак усе повторюється у зворотному порядку опускаючи руки і стишуючи голос. Повторюючи цю вправу можна обрати інші звуки і рухи. Учні можуть імітувати торохкотіння мотора старого трактора, голос і рухи ведмедя тощо.

Вправа «Буратіно».

Буратіно потягнувся.

Раз – нагнувся, два – нагнувся.

Руки в сторони розвів –

Мабуть, ключик загубив!

Щоб його нам відшукати,

Треба нам навшпиньки стати!

Вправа «Ми капусту шаткували».

Ми капусту шаткували, шаткували.

Солі в неї ми поклали, ми поклали.

Ми капусту м'яли, дерли.

Смачну моркву в неї терли.

Гра «День/ніч».

Усі учні класу стоять поряд із партою або своїм робочим місцем. Коли вчитель Промовляє «День», то учні можуть довільно рухатись, гомоніти та веселитись, а коли каже «Ніч» – мають завмерти (якщо ж хтось хоч поворухнеться «вночі», то він вибуває з гри та сідає на своє місце за партою). Грі продовжується до визначення переможця.

Гра «Орел, слон, мавпа».

Діти стають колом. У центр знаходиться ведучий. Він вказує на будь-якого учасника з кола та промовляє «орел», «слон» або «мавпа». Для відтворення однієї фігури потрібно три учні. Ведучий вказує на певного школяра, промовляючи «орел». Дитина, на яку вказали, має зобразити дзьоб а її сусіди – крила. Якщо ведучий промовив «мавпа», то учасник, на якого він показав, має почати кривлятися, а його сусіди – зобразити руки, які чухають боки уявної «мавпи». Якщо ведучий промовив «слон», учасник, на якого він показав, має зобразити хобот а його сусіди з обох боків – великі вуха.

Гра «Куховаримо».

Діти стають колом, яке є уявно «каструлею». Вчитель називає, яку саме страву учні класу будуть разом уявно готувати(борщ, салат, компот тощо). Після цього кожен учасник сам придумує та називає, яким саме інгредієнтом він буде (сіль, цукор, вода, певний овоч чи фрукт, м'ясо тощо) вчитель промовляє: «Зараз ми будемо готувати... (наприклад, борщ). Після цього він називає у довільній послідовності, які саме складові майбутньої уявної страви буде покладено у каструлю. Той, кого називали має стрибнути у центр та взяти за руки всіх тих хто вже сидить у колі. Гра продовжується доти, поки всі відповідні «інгредієнти» не будуть у «каструлі».

Гра «Чапля».

Мета: тренування вестибулярного апарату. За сигналом діти згинають праву ногу в коліні, повертають її під кутом 90° до лівої ноги, притиснувши ступню до стегна лівої ноги якомога вище. Руки на поясі. Очі заплющені.

Необхідно протриматися в такому положенні якомога довше. Учитель оголошує конкурс на кращу «чаплю».

Гра «Годинник».

Учитель пропонує уявити, що колектив класу – величезний годинник, який працює за відповідним сигналом педагога. Учні розраховуються по порядку (кожен має запам'ятати свій порядковий номер). Потім вчитель називає час, наприклад, 10 годин 12 хвилин (той, у кого порядковий номер означає години, має плеснути у долоні, у кого хвилини – стрибнути). Той, хто помилився, вибуває з гри.

Вправа «Цифри».

Учні мають «написати» цифри незвичайним способом: цифру 1 «пишемо» носом; цифру 2 – підборіддям; цифру 3 – правим плечем; цифру 4 – лівим плечем; цифру 5 – «пишемо» правим ліктем; цифру 6 – лівим ліктем; цифру 7 – правим коліном; цифру 8 – лівим коліном; цифру 9 – правою ногою. Продовжити у зворотному порядку.

Підсумкові завдання.

Підсумкові завдання дають змогу не тільки закріпити пройдений матеріал, а й вислухати враження учнів про урок і позитивно завершити заняття.

Зворотний зв'язок.

Вправи на отримання зворотного зв'язку допомагають учням висловити думки і почуття з приводу уроку, а вчитель зможе звірити результати своєї роботи з очікуваними і в разі потреби підкоригувати свої майбутні плани і дії.

Методики зворотного зв'язку (рефлексії)

Вправа «Відкритий мікрофон».

Завершуючи кожен окремий урок, учні по черзі продовжують фразу: «На цьому уроці ...» (мені сподобалося / не сподобалося; було цікаво, смішно, незвично, нове, стало сюрпризом; мене найбільше здивувало; я

дізнався / дізналася; мій найбільший успіх – це; я не вмів / вмiла, а тепер умiю пощо).

Вправи для завершення уроку.

Вправа «Подарунок».

Учні малюють на аркуші подарунок комусь із дітей. Кожен по черзі презентує свій подарунок. Клас відгадує, кому він адресований.

Вправа «Електричний струм».

Усі беруться за руки починаючи з учителя, передають одне одному потиск руки. Коли цей сигнал надходить до вчителя з іншого боку, всі підносять руки вгору і промовляють: «До побачення! До наступної зустрічі!».

Вправа «Хай щастить».

Стають боком в тісне коло, кладуть праві руки одна на одну в центрі, піднімають ліву ногу і, стрибаючи на правій, промовляють хором «Хай сьогодні нам щастить, хай нам завтра пощастить, хай завжди усім щастить! Будьмо!».

Вправа «Я бажаю тобі...».

Учні стають у коло, передають одне одному свічку (квітку) і висловлюють добрі побажання або слова подяки.

Вправа «Віночок побажань».

Перший день. Узяти сусіда за руку і продовжити фразу: «Я бажаю тобі...». Не відпускати руки Закінчивши, заплющити очі й подумки побажати всього найкращого тим, кого ви любите. Другий день. Покласти праву руку т лiве плече сусiдовi й продовжити фразу: «Я бажаю тобі...». Ні забирати руки. Закінчивши, заплющити очі й подумки побажав всього найкращого тим, кого ви любите. Третій день. Обійняти сусіда за талію. Далі те саме, що й у попередні дні. Четвертий день Обійняти сусіда за плечі. Далі те саме, що й у попередні дні.

Важливе місце в організації навчальної діяльності учнів **посiдає організація групової роботи.**

Якщо треба об'єднати учасників у дві групи, можна розрахувати їх на: день і ніч; я і ти; лівий і правий; жайворонок і сова; земля і небо тощо.

Об'єднати у три групи можна розрахунком за кольорами світлофора (зелений, жовтий, червоний), іменами казкових персонажів (Ніф-Ніф, Нуф-Нуф, Наф-Наф). У чотири групи можна об'єднати за порами року (зима, весна, літо, осінь), назвами океанів (Індійський, Атлантичний, Тихий, Північний, Льодовитий), сторонами світу (північ, південь, захід, схід) тощо.

Якщо треба об'єднати учасників у сім груп, можна розрахувати їх за кольорами веселки (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий), нотами (до, ре, мі, фа, соль, ля, сі) або днями тижня (понеділок вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя). Об'єднання у 12 груп доцільно здійснити за назвами місяців.

Поділ на групи можна здійснити, розрізавши листівки на 2-6 частин. Роздати їх учням і запропонувати об'єднатися в групи, склавши з частин цілі листівки. Листівок має бути стільки, скільки груп має бути. (Наприклад, на уроці 20 учасників, щоб об'єднати їх у п'ять груп, необхідно п'ять листівок, кожна з яких розрізана на чотири частини).

Цікавим є поділ на групи за геометричними фігурами (кола, квадрати, трикутники, ромби, паралелепіпеди). Можна розрахувати учасників на котиків, песиків, півників і поросятток, запропонувавши заплющити очі і лише за допомогою характерних звуків об'єднатись у групи. Ця вправа допомагає не лише сформувати групи, а й добре знімає м'язове і психічне напруження. Як варіант, учитель може об'єднати в групи учнів за назвами квітів (троянди, лілеї, ромашки, проліски), фруктів (яблука, банани, помаранчі, виноград), овочів (капуста, огірок, буряк, морква), видами зернових (жито, пшениця, рис, гречка), марками автомобілів (БМВ, мерседес, мазда, тойота), напоїв (фанта, пепсі, кола, спрайт) тощо.

Якщо під час уроку необхідно тричі формувати групи (у три групи; чотири групи; у групи по троє), учитель готує вирізані з паперу геометричні фігури – кола, трикутники квадрати розфарбовані чотирма різними

кольорами – червоний, синій, зелений, жовтий, на звороті кожної написані цифри (1, 2 чи 3) та роздає учням для формування груп: перший раз – за формами геометричних фігур (кола, трикутники, квадрати); другий раз – за кольорами (червоний, синій, зелений, жовтий); третій раз – по трое так щоб у кожній групі була одиниця, двійка, трійка.

Дієвий спосіб – роздати конверти, у які попередньо покласти пелюстки трьох різних квітів, травинки чотирьох видів і фрагменти розрізаних на три частини листочків. У цьому випадку щоразу треба казати учням, за якою ознакою їм треба об'єднуватися. Можна роздати намистинки трьох різних видів, шматочки ниток чотирьох кольорів, розрізані на три частини клаптики тканини тощо.

Необхідним елементом навчання на уроках «Я досліджую світ» є **використання пісенного матеріалу.**

Веселі дитячі пісні дають змогу не лише наповнити класі позитивом, але й доповнити тему уроку.

Пісня «Дід Іван корівку має».

Можна використати до тематичного тижня «Наше довкілля».

Дід Іван корівку має. Іа-іа-йоу! Він корівку доглядає. Іа-іа-йоу!

Му-му тут, му-му там. «Я пасу корівку сам!»

Він овечку доглядає. Іа-іа-йоу! Ме-ке-ке тут, ме-ке-ке там.

«Я стрижу овечку сам!» Дід Іван овечку має. Іа-іа-йоу!

Дід Іван свиню тримає. Іа-іа-йоу! Він ту свинку доглядає. Іа-іа..

Рох-рох тут, рох-рох там. «Я помию свинку сам!»

Дід Іван свиню тримає. Іа-іа-йоу! Дід Іван ще й мишку має. Іа-іа-йоу!

Він ту мишку доглядає. Іа-іа-йоу! Пі-пі тут, пі-пі там. «Я годую мишку сам!»

Дід Іван ще й мишку має. Іа-іа-йоу! Дід Іван тварин тримає. Іа-іа-йоу!

Про тварин своїх він дбає. Іа-іа-йоу! Звірі тут, звірі там.

«Любить звірів дід Іван!».

4. Приклади завдань з курсу «Я пізнаю світ» (Інтелект України).

Система вправ і завдань базується на практико-орієнтованій основі, характеризується багатофункціональністю гнучкістю, різноманітністю, містить завдання різних рівнів – від репродуктивного, пошукового до творчого, що сприяють активізації пізнавальної активності учнів початкових класів. Крім того, передбачено вправи й завдання проблемного, ситуаційного характеру, такі, що потребують організації парної та групової роботи.

1. Уважно переглянь фрагмент мультфільму. Напиши коротку розповідь про побачене, у якій буде зачин, основна частина і кінцівка.

2. Переконай друга в тому, що вчитися дуже цікаво та приємно. Скористайся алгоритмом наведення аргументів:

– Вислови свою думку (почни так: «Я вважаю, що...»).

– Поясни, чому ти так вважаєш (почни так: «Я вважаю так тому, що...»).

– Наведи приклад (почни так: «Наприклад, ...»).

– Узагальни свою думку (почни так: «Отже, ...»).

3. Переглянь презентацію та намалюй піктограми до слів. Підсумуй знання за картою знань.

4. Підпиши на карті Польщу. Наведи кольоровим олівцем спільні кордони України і Польщі.

5. Виконай вправу на розвиток пам'яті. Намалюй побачене в презентації.

6. Знайди та познач зайвий рисунок. Поясни свій вибір.

7. Візьми гумку, підніми її над партою та відпусти. Що сталося з гумкою? Чому?

8. Чому дощ іде згори донизу, а не навпаки?

9. Знайди на карті Нідерланди та напиши назву континенту, на якому вони розташовані. Ручкою проклади маршрут, яким ти зможеш дістатися з України до Нідерландів.

10. Виконай завдання Знайка. Уважно розглянь зображення птаха та намалюй предмет рукотворного світу, схожий на птаха під час польоту.

11. Вправа «Фотоапарат» (розвиток та збільшення обсягу пам'яті). На екрані телевізора з'являється три стовпчики слів, по 3 слова, які стосуються теми уроку. Учні дивляться на екран упродовж 10 секунд, тоді слова зникають, і діти записують слова, які запам'ятали у зошит.

12. Вправа «Метаграма». Метаграма – це низка слів, у яких кожне наступне слово відрізняється від попереднього лише однією літерою. Потрібно перейти від верхнього слова до нижнього, замінивши на кожному кроці лише одну літеру.

13. Вправа «Кола на воді». До кожної букви, яке стосується теми уроку, дібрати і записати слово, яке починається з неї. Усно скласти речення, які утворять зв'язний текст.

Наприклад. Візьмемо слово «мрія». М – мужність, р – рятувальник, і – інтерес, я – якнайбільше.

«Після перегляду фільму в мене появилася мрія. Для того, щоб втілити її в життя, коли я виросту, мені потрібно навчитися мужності. Адже я обрав професію рятувальника. Головне, щоб ставши дорослим, в мене не зник інтерес до цієї справи. Тож буду якнайкраще вчитися у школі і виконувати всі вказівки батьків».

5. Приклад орієнтовної методики опрацювання Теми «Що мене оточує?» (1 клас)

І. Ранкова зустріч «Що ти побачив дорогою до школи?»

1. Робота в парах - – Що я побачив дорогою до школи?

Учні діляться враженнями про те, що цікавого вони побачили дорогою до школи.

Після виконання завдання учитель запитує учнів:

– Чий співрозмовник побачив щось цікаве дорогою до школи?

Усі роблять висновок про те, що світ навколо нас дуже цікавий тому його потрібно досліджувати. і цьому будуть присвячені інші заняття, а учні стануть справжніми дослідниками світу, що нас оточує.

Перша ознака дослідника – спостерігати і ставити запитання Тому наступне завдання буде присвячене саме цьому.

2. Гра «Скринька невідкритих таємниць».

Заздалегідь готується скринька, у якій зберігатимуться «дослідницькі» запитання.

Учитель. – Ідучи до школи, ви бачите навколишній світ можливо, у вас виникають запитання, пов'язані з тим, що ви бачите. А спробуйте самостійно поставити таке запитання як вас цікавить (намалюйте, розкажіть і покладіть у скриньку).

Наприклад: - Чому пташки літають? – Чому вранці в погожий день на траві випадає роса? – Чому з'являється веселка? Обов'язково наголосіть, що відповіді на всі запитання ми намагатимемося знайти разом.

III. Дослідження слова «довкілля».

Учитель пропонує учням розшифрувати таємне слово, без якого сьогодні на заняттях ніяк не обійтися. Це слово означатиме «те, що довкола нас» «світ, що довкола нас». Промовляючи цей вираз, малює на дошці схематичну людину й обводить її колом. Пограємо у мовну загадку: це слово має аж 8 букв ми мусимо їх відгадати.

- Слово починається на «Д» (це перша буква) і закінчується на «Я» (це восьма буква). Д_ _ _ _ _ Я.

- Друга буква цього слова схожа на коло / обруч (О). (Якщо діти відгадали букву, вписує її замість рисочки у слово.

- Передостанні букви цього слова схожі на дашок будиночка, якщо писати друкованими літерами (Л).

- У цьому слові є літера, схожа на паличку (І). 4. У цьому слові є буква, схожа на половину літери Ж/ або з якої починається слово «Котик». 5. У

цьому слові є така сама літера, з якої починається ім'я дівчинки, що сидить за першою партою (Валя).

Запитує у дітей: – Чи знаєте ви, що означає слово *довкілля*? – Від якого слова походить назва *довкілля*? Замініть це слово іншим словом, яке означає те саме (світ / навколишній світ / оточення / середовище).

III. Розпізнавання природних і рукотворних тіл.

- Слухання вірша «Гімн довкіллю» (Є. Кукуяшна, О. Смага).

Завдання: послухати уважно вірш «Гімн довкіллю» й описати його настрій.

Гімн довкіллю

Це Сонце і Місяць, і блискавка, й грім.

І кулі, що з неба привіти шлють всім.

Це вітер веселий, що з травами грає.

Ранкова зоря, що в небі засяє.

Струмочок маленький, що швидко біжить.

Це батько і ненька – без них не прожить.

Земля, де ти ходиш, вода, що ти п'єш.

Будинок рідненький, в якому живеш.

І друзі, і школа, і все, що довкола.

Що любиш, шануєш, завжди бережеш,

Словом єдиним – **ДОВКІЛЛЯМ** назвеш!

Воно дасть тобі силу, наснагу, дозвілля.

Бо сам ти також частина довкілля.

– Робота в групах. Розпізнавання природних і рукотворних тіл.

Учні серед отриманих малюнків, знаходять ті, про які згадувалися у вірші та розкладають їх у 3 конверти: у перший – предмети живої природи, у другий – неживої природи, у третій предмети, створені людиною. Учитель: – Скільки малюнків у кожному конверті? – У якої групи малюнків більше/ менше і на скільки? – Які групи одержали рівну кількість предметів?

- Вправа (розпізнавання природних і рукотворних тіл).

Учні діляться на 3 групи: 1-ша група має плеснути в долоні коли називатимуть предмети живої природи; 2-га група має плеснути в долоні, коли називатимуть предмети неживої природи; 3-я група має плеснути в долоні, коли називатимуть рукотворні предмети.

Учитель повільно називає об'єкти довкілля (сонце, квіту комп'ютер, білочка, місяць, книжка, камінь, «яйко-сподівайко» (кіндер-сюрприз) тощо), щоб діти не лише встигли зреагувати, а й посміятися, якщо це буде жартівливе слово).

- Гра «Квітова галявина» (для групової чи парної роботи! Завдання: – Полічіть комах, запишіть кількість у віконечках. – Яких комах більше? – Чи кожна комашка відшукає квітку? – Скільки сонечок має долетіти, щоб їх стало стільки ж, як і метеликів?

IV. Слухання вірша В. Чуба «Що таке довкілля?» або казки В. О. Сухомлинського «Горобчик і вогонь».

Знаходження слів на позначення живої і неживої природи Завдання: послухати вірш/казку, висловити свою думку про твір.

Учитель: прочитаю вірш ще раз, але тепер для того, щоб ви звернули увагу на те, чи у вірші будуть слова на позначеній предметів живої чи неживої природи.

- Скажіть, хто уважно слухав вірш, то зауважив, що у ньому було багато слів на позначення предметів неживої природи. До речі, скільки?) І лише одне слово на позначення предмета живої природи. Яке це слово? (друг).

V. Рефлексія.

Повернення до «скриньки невідкритих таємниць».

Запитання до учнів: – Чи пам'ятаєте ви про скриньку, яка з'явилася сьогодні вранці? – Чи хтось знайшов відповідь на своє запитання? – Якщо так, то на яке?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Підбір практичних завдань з навчальної дисципліни «Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі» зумовлена специфікою курсу, яскраво вираженою практичною спрямованістю. Формування практичної складової професійної компетентності майбутніх учителів як основного вектору курсу відбувається через презентації, проекти, демонстрування й моделювання фрагментів уроків, занять гуртків з дотриманням вимог Державного стандарту та застосуванням активних методів навчання.

1. Прочитайте та проаналізуйте пояснювальну записку до програми та вимоги до навчальних досягнень учнів на кінець навчального року. На основі прочитаного запишіть: а) мету і завдання курсу «Я досліджую світ» (клас та освітню галузь за вибором здобувача); б) основні вимоги до навчальних досягнень учнів на кінець навчального року (клас та освітню галузь за вибором здобувача).

2. Визначте, як у змісті курсу «Я досліджую світ» відображені міжпредметні зв'язки.

3. Випишіть основні розділи програми з змісту освітньої природничої галузі, дайте їм коротку характеристику.

4. Проаналізуйте структуру та зміст підручників для 1-2 класу «Я досліджую світ» авторів Андрусенко І.В., Котелянець Н.В., Агеєвої О.В. (можна аналізувати підручник за вибором здобувача):

а) бібліографічні дані підручника, гриф;

б) з'ясуйте, наскільки повно підручники реалізують зміст відповідних програм з освітньої природничої галузі;

в) оцініть відповідність матеріалу підручників принципам інтеграції, критичного мислення, педагогіки партнерства на прикладі довільно вибраної вами теми;

г) проаналізуйте текстовий компонент підручників (основний, додатковий, пояснювальний) у таких напрямках: відповідність програмі, обсяг, доступність викладення тощо;

д) дайте оцінку позатекстовому компоненту підручників (запитання і завдання, ілюстративний матеріал, апарат орієнтування): відповідність віковим особливостям учнів; диференціація відповідно до рівня розвитку учнів; чітке і зрозуміле формулювання, що забезпечує можливість самостійного виконання їх учнями; спрямованість на формування навичок самостійної роботи, в тому числі з позапрограмовим матеріалом (додатковою літературою); ілюстративний матеріал підручників, його характер (рівнозначний, обслуговуючий тощо) та значення для засвоєння учнями початкової школи. Особливості апарату орієнтування в сучасних підручниках з курсу « Я досліджую світ»: наявність і різноманітність умовних позначень, приклади; наявність шрифтових виділень тощо, приклади.

5. Здійсніть аналіз відповідності підручників типовій сучасній програмі для 1-3 класів.

6. Запишіть матеріал, передбачений програмою, але відсутній в підручниках, за схемою або навпаки:

Тема програми	Матеріал підручника, відсутній в програмі
Світ, у якому ти живеш	Різноманітність рослин та тварин. Із чого людина виготовляє предмети.

7. Запишіть теми уроків з соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі «Я досліджую світ», спрямовані на формування громадянської позиції учнів та їх основний зміст.

8. Визначте та запишіть теми розділу «Людина в суспільстві», які характеризують людину, як особистість та її спілкування з іншими людьми; громадянські права та обов'язки як члена суспільства; пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення.

9. Визначте та запишіть теми змістової лінії «Здоров'я», спрямовані на формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності і поведінки через набуття навичок здорового способу життя.

10. На прикладі уроків: тема: «Я і мої друзі», «Мої друзі. Вчуса вітатися» (2-й клас І. В. Андрусенко – соціальна галузь), тема: Моя школа «Дослідження приміщення школи. Безпечна поведінка у школі та на уроках» (1-й клас І. В. Андрусенко – здоров'язбережувальна галузь) продемонструйте різноманітність створення проблемних ситуацій різного типу. Оберіть доцільні. (За вибором здобувача).

11. Проаналізуйте мультимедійні навчальні програми для дітей молодшого шкільного віку. Визначте можливості мультимедійних технологій використання на уроках «Я досліджую світ» відповідно до тем: «Тварини нашої планети», «Рослини нашої планети», «Анатомія людини», «Дитина та довкілля», «Валеологія».

12. Ознайомившись з методичним апаратом підручника «Я досліджую світ» для 2-го класу (Ч.1), розробіть проєкт «Людина в суспільстві», або «Використання українських народних традицій збереження і зміцнення здоров'я в освітньому процесі початкової школи».

13. Підготуйте повідомлення на тему «Використання відеофільмів та грамзаписів під час вивчення соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі початкової школи».

14. Знайдіть у методичній літературі приклади планів-конспектів родинних свят з курсу «Я досліджую світ». Зробіть змістовний аналіз за схемою: мета, структура уроку, змістовність, оригінальність та насиченість матеріалу, доцільність проведення такого виду уроку для формування соціальної компетентності учнів.

15. Розробіть сценарій виховного заходу на тему: «Календар зимових свят». (Можна вибрати свою тему позакласного заходу).

16. Складіть план роботи гуртка юних любителів довкілля.

17. Запропонуйте ігри, що можна провести під час екскурсій для поглиблення знань учнів 3 класу з соціальної та здоров'язбережувальної галузі.

18. Розробіть план позакласного заходу з курсу «Я досліджую світ» на прикладі соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі на будь-яку

тему, який би дав можливість дітям проявити творчі здібності, приніс радість пізнання.

19. Використовуючи програмне забезпечення, створіть електронну презентацію до вибраного позакласного заходу.

20. Користуючись сайтами Інтернету, розробіть мультимедійну презентацію про соціальну та здоров'язберезувальну компетентності.

21. Підготуйте міні-доповідь на тему «Основна мета виховання сучасної початкової школи – збереження і зміцнення здоров'я дитини».

22. Підготуйте презентацію «Здоров'язберезувальні технології як засіб формування здоров'язберезувальної компетентності».

23. Підберіть і презентуйте біоенергетичну здоров'язберезувальну освітню технологію, методи та методики (форма презентації – довільна).

24. Розробіть план заходів щодо проведення в початковій школі тижня «За здоровий спосіб життя».

25. Розробіть рекомендації батькам щодо збереження здоров'я молодших школярів.

26. Визначте способи організації оздоровчої роботи у групі подовженого дня.

27. Підберіть вправи для фізкультхвилинок. Презентуйте варіанти проведення фізкультхвилинок.

28. Розробіть програму одноденного просвітницького тренінгу для учителів з проблеми формування здорового способу життя.

29. Складіть узагальнену характеристику технологій формування у молодших школярів досвіду здоров'язбереження.

30. Класифікуйте навички і вміння збереження здоров'я, які можливо формувати в молодшому шкільному віці, складіть відповідну таблицю. Проаналізуйте, чи володієте Ви навичками і вміннями здоров'язбереження.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧАМИ

1. Визначте наукові засади методики вивчення соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі.
2. Визначте варіанти інтегрованої програми «Я досліджую світ».
3. Як відбувається розвиток критичного мислення при вивченні соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі.
4. Виокреміть принципи відбору змісту і побудови шкільного курсу «Я досліджую світ».
5. Проаналізуйте класифікацію понять соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі.
6. Як відбувається планування та структурування змісту курсу інтегрованого курсу «Я досліджую світ».
7. Схарактеризуйте особливості змістового забезпечення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».
8. Схарактеризуйте сутність понять «здоров'язбережувальна» та «соціальна компетентність», їх складові.
9. Як відбувається методика формування понять «здоров'язбережувальна» та «соціальна компетентність» у процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».
10. Визначте власне соціальні і здоров'язбережувальні принципи, які визначають зміст інтегрованого курсу «Я досліджую світ» і його структурування в НУШ.
11. Які ознаки властиві методиці навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ»?
12. Які знання є основними структурними компонентами змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ»?
13. Чому методика викладання соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі належать до педагогічних наук? Обґрунтуйте свою думку.

14. Схарактеризуйте інтегрований характер змісту курсу «Я досліджую світ».
15. Назвіть загальнодидактичні принципи відбору навчального матеріалу до програм з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі.
16. Як здійснюється реалізація сезонного принципу навчання у процесі вивчення курсу «Я досліджую світ».
17. Визначте види уявлень та понять у курсі «Я досліджую світ».
18. Виокреміть форми та методи вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь.)
19. Поясніть особливості словесних методів навчання у курсі «Я досліджую світ», наведіть приклади використання їх на уроках.
20. Поясніть особливості наочних та практичних методів навчання, наведіть приклади їх використання на уроках.
21. Визначте особливості роботи з різними джерелами знань на уроках.
22. Визначте сутність проектної діяльності. Встановіть зв'язок між проектною діяльністю та методом проектів.
23. Які етапи роботи над проектом виділяються у сучасній педагогічній літературі. Назвіть етапи виконання творчого проекту.
24. Визначте, які види позакласної роботи з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі виділяють за способами організацій діяльності учнів.
25. Вкажіть характерні ознаки позаурочної роботи з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі.
26. Визначте різницю між позаурочною і позакласною роботою з курсу «Я досліджую світ».
27. Розкрийте суть індивідуальної позакласної роботи з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі.
28. Визначте, структуру комбінованого уроку з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, які б дали змогу реалізувати

міжпредметні зв'язки, формували навички самостійної розумової праці, сприяли глибокому розумінню змісту.

29. Розкрийте структуру уроку засвоєння нових знань, умінь і навичок інтегрованого курсу «Я досліджую світ».
30. Назвіть наочні методи навчання курсу «Я досліджую світ».
31. Розкрийте особливості практичних робіт з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі.
32. Охарактеризуйте гурток як форму групової позакласної роботи курсу «Я досліджую світ».
33. Вкажіть різновиди нестандартних уроків курсу «Я досліджую світ».
34. Обґрунтуйте значення уроків-екскурсій з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі.
35. Визначте, в чому полягає підготовка вчителя до уроку з використанням практичних робіт та лабораторних дослідів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващенко О. Години здоров'я в початковій школі. Київ: Шк. світ, 2007. 128 с.
2. Веб-ресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/>
3. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti>
4. Здоров'язберігаючі технології у навчальному закладі / упор. О. Колонькова, О. Литовченко. Київ : Шкільний світ, 2009. 128 с.
5. Казанжи І. В. Технології виховання в початковій освіті: навч. метод. посіб. Миколаїв: СПД Румянцева, 2020. 242 с.
6. Календарне планування. URL: <https://naurok.com.ua/kalendarne-planuvannya-1klas-ya-doslidzhuyu-svit-z-ochikuvanimi-rezultatami-zapidruchnikom-n-bibik-za-tipovoyu-osvitnoyu-programoyu-rozroblenoju-pid-kerivnictwom-o-ya-savchenko-1-2-k-355622.html>
7. Кондратюк С. М. Інтегрований підхід до формування у молодших школярів здорового способу життя: здоро'язбережувальне виховання : навч. посіб. Вид.2, переробл. І допов. Суми, 2013. 191 с.
8. Кондратюк С. М., Павлущенко Н. М. Працездатність учня. Основи здоров'я. 1-4 класи: матеріали до уроків : навч. пос. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. 162 с.
9. Концепція НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
10. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича, соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь) у початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів ОПП «Початкова освіта» / Р. Рославець, Д. Пріма, С. Орлова. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2022. 181 с.

- 11.Методика навчання соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі: методичні рекомендації до вивчення дисципліни (Частина 2) для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання, спеціальності 013 «Початкова освіта» /укладач Л. М. Фенчак. Мукачево: МДУ, 2023. 24 с.
- 12.Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків: Вид. група «Основа», 2009. 176 с.
- 13.Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: використання інформаційно-комунікаційних технологій у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти» / О. П. Антонова. Київ: Генеза, 2019. 96 с.
- 14.Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко та інші. : Київ : Видавництво «Алатон», 2019. 128 с.
- 15.Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» / Гільберт Т. Г., Тарнавська С. С, Павич Н. М. Київ: Генеза, 2019. 256 с.
- 16.Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням Колегії МОН України 20.10.2016 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- 17.Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі : навчально-методичний посібник / І. П. Старагіна, О. В. Волошенюк, О. П. Мокрогуз, О. В. Ганик Київ : ПРОПАПР, 2021. 160 с.
- 18.Нова українська школа: poradnik для вчителя / заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ Літера ЛТД, 2019. 208 с.

- 19.Нові педагогічні технології та інновації в НУШ: курс лекцій / уклад. Н. С. Пушкар. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М., 2022. 138 с.
- 20.Організація і методика здоров'язбережувальної діяльності молодших школярів. Перший цикл навчання: 1-2 класи: Навч.-метод. посіб. / Уклад. О. М. Ващенко, Л. В. Романенко, К. А. Романенко; за заг. ред. О. М. Докукіної. Київ: Літера, 2017. 128 с.
- 21.Організація і методика здоров'язбережувальної діяльності молодших школярів. Другий цикл навчання: 3-4 класи: Навч.- метод. посіб. / Уклад. О. М. Ващенко, Л. В. Романенко, К. А. Романенко; за заг. ред. О. М. Докукіної. Київ: Літера, 2017. 80 с.
- 22.Осадченко Т. Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи : практичний poradnik. Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. 234 с.
- 23.Педагогічні технології в початковій школі : навчально-методичний посібник / автор-упор. В. В. Федорчук. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2014. 268 с.
- 24.Педагогічні технології як засіб організації освітнього процесу в інклюзивному класі НУШ. URL: <https://www.schoollife.org.ua/829-2018/>
- 25.Портал «Всеосвіта». URL: <https://vseosvita.ua/library/valeologicni-osnovi-procesu-navcannau-pocatkovij-skoli-opisati-perebig-procesiv-skilnoi-adaptacii-ta-dezadaptacii-molodsih-skolariv24986.htm>
- 26.Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти I ступеня / розроб. під кер. О. Я. Савченко 3-4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>
- 27.Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти I ступеня / розроб. під кер. О. Я. Савченко 1-2 клас.

URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>

28. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 5.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
29. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-novaukrainska-shkola/>
30. Програма навчальної дисципліни «Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі». Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2022. 10 с.
31. Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі». Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2023. 16 с.
32. Савченко О. Я. Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. 2018. URL: <https://nuschool.eu/plan/programm/savchenko/15.html>
33. Сучасні здоров'язбережувальні технології : монографія / за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. 724 с.
34. Типова освітня програма під керівництвом О. Я. Савченко. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
35. Типова освітня програма під керівництвом Р. Б. Шияна. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
36. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. Початкова школа. Київ: ТД «Освіта-Центр, 2018. 80 с.

37. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. Київ: «Освіта-Центр», 2018. 240 с.
38. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 3-4 класи. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1273729-19#Text>
39. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня молодшого школяра: Навч. метод. посібник / О. М. Ващенко, В. М. Єрмолова, Л. І. Іванова та ін. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. 192 с.
40. Хвилинки здоров'я щодня. 1-2 класи. / упоряд. В. П. Порошук. Харків: Вид. група «Основа», 2019. 176 с.
41. Шевчук К. Д., Іванчук М. Г., Бигар Г. П., Предик А. А. Технології навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі: метод. рекомендації. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 60 с.
42. Я досліджую світ : підруч. для 2 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. / І. Андрусенко, Київ : Грамота, 2019. 96 с.
43. Я досліджую світ : підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах) : Ч. 1. / І. Андрусенко, Н. Котелянець, О. Агєєва. Київ : Грамота, 2018. 96 с.
44. Я досліджую світ 1 клас: підручник для Нової української школи / І. Жаркова. 2018. 96 с.
45. Я досліджую світ. 1 клас НУШ . Робочий зошит. Ч. 1 / І. В. Грущинська. Київ : Оріон 2018. 56 с.
46. Я досліджую світ. 4 клас: навчальний посібник. Інтегровані теми: «Подорожуємо і відкриваємо світ», «Машина часу», «Чарівні перетворення», «Факти і таємниці»/ О. Волощенко, О. Козак, Г. Остапенко. Київ: Світич, 2020. 96 с.
47. Я досліджую світ. Підруч. інтегрованого курсу для 3 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах): Ч.1 / І. В. Грущинська, З. М. Хитра, І. І. Дробязко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. 112с.

48. Я досліджую світ. Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) : Ч. 1 / І. В. Грущинська, І. І. Хитра. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.
49. Я досліджую світ. Підручник інтегрованого курсу для 1 класу з закл. заг. серед. освіти: (у 2-х ч.) / І. В. Грущинська, З. М. Хитра, І. І. Дробязко. Київ: УОВЦ «Оріон». 2018. 112 с.
50. Я досліджую світ. Підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) : Ч. 2 / І. В. Грущинська, З. М. Хитра, І. І. Дробязко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 115 с.
51. Я досліджую світ: навч. посібник для 4-го кл. закл. заг. серед. освіти / О. Волощенко, О. Козак, Г. Остапенко. Київ: Світоч, 2020. URL : <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/Posibnyk-YADS-Pilot-4-klas>.
52. Я досліджую світ: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / О. В. Волощенко, О. П. Козак, Г. С. Остапенко. Київ: Світич, 2019. 128 с.
53. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. / Н. М. Бібік, Г. П. Бондарчук Київ: Ранок, 2019. 45 с.
54. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. / Н. М. Бібік, Г. П. Бондарчук Київ: Ранок, 2019. 43 с.
55. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. / М. С. Вашуленко, В. Г. Бевз, Т. П. Єресько, О. Г. Трофімова. Київ.: Освіта, 2019. 113 с.
56. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. / М. С. Вашуленко, В. Г. Бевз, Т. П. Єресько, О. Г. Трофімова. Київ.: Освіта, 2019. 113 с.
57. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. / В. Воронцова,

- В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрук, К. Василенко.
Київ: Алатон, 2018. 128 с.
58. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. / В. Воронцова, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрук, К. Василенко.
Київ: Алатон, 2018. 128 с.
59. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. / Л. Іщенко, О. Ващенко, Л. Романенко, О. Кліщ. Київ.: Літера ЛТД, 2018. 113 с.
60. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. / Л. Іщенко, О. Ващенко, Л. Романенко, О. Кліщ. Київ.: Літера ЛТД, 2018. 113 с.
61. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Ч.1/ Т. Воронцова, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрук. Київ.: Видавництво «Алатон», 2019. 144 с.
62. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Ч.2/ І. Жаркова, Л. Мечник, Л. Роговська, Л. Пономарьова, О. Антонова. Тернопіль: Підручники і посібники, 2019. 128 с.
63. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Ч.1/ О. Волощенко, О. Козак, Г. Остапенко. Київ.: Світич, 2020. 144 с.
64. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Ч.2/ Т. Воронцова, В. Пономаренко, І. Гарбузюк, О. Хомич, Н. Андрук, К. Василенко.
Київ: Видавництво «Алатон», 2020. 152с.
65. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Ч.2/ М. Корнієнко, С. Крамаровська, І. Зарецька. Харків.: Вид-во «Ранок», 2020. 112 с.

66. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Ч.1/ Т. Гільберт, С. Тарнавська, Н. Павич. Київ.: Генеза, 2021. 160 с.
67. Якименко С. І., Оксеньчук Н. В. Формування культури здорового способу життя учнів основної школи у позакласній роботі. Видавничий дім «Слово», 2012р. 219 с.
68. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 290 с.

Навчальне видання

ПЕТРЕНКО О. Б.

**ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА
НАВЧАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Методичні рекомендації для самостійної роботи
здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
спеціальності 013 «Початкова освіта»
за змішаною формою навчання

*Формат 60×84¹/₁₆. Умовн. друк. арк. 5,4.
Тираж 100 пр. Зам. № 729-167.*

ВИГОТОВЛЮВАЧ
Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.